

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА

Кафедра іноземної філології та перекладу

Кваліфікаційна робота магістра
на тему:

**Складні терміни в англomовних міжнародно-правових документах:
перекладацький аспект**

Студентки групи ФП 2-1м
факультету економіки та права
денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія

**Лук'яненко Ольги
Олександрівни**

Науковий керівник:
к. техн н., доц. Горідько Н.М.

Допущена до захисту
«___» _____ року

В.о. завідувача кафедри _____
ГОРІДЬКО
(підпис)

к. технічних наук, доц. Наталія

В.о. декана факультету
економіки та права _____
(підпис)

к. юридичних наук, доц. Олеся ЧЕБАН

Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ	7
1.1 Лінгвістичні характеристики терміна у сфері міжнародного права	7
1.2 Структурно-семантичні типи та функціональні особливості складних термінів	14
1.3 Особливості англomовної термінології в текстах міжнародного права	23
1.4 Корпусний підхід в дослідженні юридичної термінології	30
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ АНГЛОМОВНИХ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ	38
2.1 Формування корпусу та відбір складних термінів з міжнародно-правових документів	38
2.2 Систематизація та аналіз сформованого корпусу англomовних термінів і їхніх українських відповідників	46
2.3 Перекладацькі трансформації у відтворенні складної термінології	58
2.4 Кількісний аналіз перекладацьких рішень у сфері міжнародного права	71
Висновки до розділу 2	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	89

АВСТУП

Актуальність теми. З огляду на стрімку інтенсифікацію міжнародних відносин, що охоплюють політичну, економічну та правову сфери, зростає необхідність досягнення точності й однозначності міжмовної комунікації, особливо в царині міжнародного права. Англійська мова, що утвердилася як глобальна *lingua franca*, слугує основним інструментом для укладання договорів, конвенцій та резолюцій, які регулюють взаємодію між державами. В таких умовах переклад міжнародно-правових документів набуває виняткової ваги, адже найменша неточність у відтворенні термінології може призвести до хибного тлумачення правових норм, юридичних колізій та міжнародних спорів. Особливу складність становлять складні терміни – багатокомпонентні номінативні одиниці, які позначають специфічні правові поняття та явища, структура та семантика яких часто відображають унікальні риси англосаксонської правової традиції, що створює значні виклики для перекладу на мови країн континентальної системи права, зокрема на українську. Відповідно, існує нагальна потреба в розробці науково обґрунтованих підходів до перекладу складної англомовної термінології, що є запорукою якісної імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України та ефективної інтеграції у світовий правовий простір.

Герменевтичні виклики, пов'язані з перекладом міжнародно-правових текстів, поглиблюються через внутрішні особливості англійської юридичної терміносистеми. Вона сформувалася внаслідок нашарування кількох історичних і мовних пластів – латинського, нормандсько-французького та давньоанглійського, що зумовило її синонімічне багатство, наявність архаїзмів та стилістичних дублетів. Крім того, для англомовної правничої мови характерні високий ступінь номіналізації, широке використання багатокомпонентних іменникових конструкцій та семантична полісемія багатьох термінів, значення яких розкривається лише в конкретному контексті. Ці риси унеможливлюють механічний, дослівний переклад і

вимагають від перекладача глибокого розуміння не лише мовних, але й концептуальних відмінностей між правовими системами. Неадекватне відтворення складного терміна, який позначає комплексне правове поняття, може спотворити зміст норми, змінити обсяг прав та обов'язків сторін і підірвати сам дух міжнародної угоди. Відтак, дослідження структурно-семантичних моделей складних термінів та аналіз перекладацьких трансформацій, що застосовуються для їх відтворення, стає необхідним завданням сучасного перекладознавства та юридичної лінгвістики.

Проблематика юридичної термінології та її перекладу перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні засади термінознавства, зокрема визначення терміна, його ознак та функцій, розробляли такі вчені, як Н. Артикуца, Г. Грегуль, Т. Кияк, М. Любченко, Н. Шеремета, О. Яковенко, С. Булик-Верхола, Г. Чорновол. Специфіку англomовної правової термінології, її історичне формування та семантичні особливості досліджували І. Бантекас, М. Хрома, А. Йопек-Босяцька, І. Сімоннес. Перекладацькі аспекти та доцільність застосування корпусного підходу в юридичній лінгвістиці висвітлено у працях Л. Бель та С. Матвєєвої. Попри значну кількість праць, присвячених окремим аспектам юридичної термінології, комплексний аналіз саме складних термінів у текстах міжнародного права з погляду їхньої структурно-семантичної організації та способів перекладу українською мовою на основі корпусного аналізу залишається недостатньо вивченим. Відкритими лишаються питання систематизації перекладацьких трансформацій, що застосовуються до багатокomпонентних термінів, та кількісної оцінки ефективності тих чи інших перекладацьких рішень, що й зумовлює **актуальність** даного дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження структурних, семантичних і функціональних особливостей складних

англомовних термінів у міжнародно-правових документах та виявлення закономірностей їх відтворення українською мовою.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Охарактеризувати лінгвістичні характеристики терміна у сфері міжнародного права.
2. Визначити структурно-семантичні типи та функціональні особливості складних термінів.
3. Дослідити особливості англомовної термінології в текстах міжнародного права.
4. Обґрунтувати доцільність застосування корпусного підходу в дослідженні юридичної термінології.
5. Сформувати корпус дослідження та здійснити відбір складних термінів із міжнародно-правових документів.
6. Систематизувати та проаналізувати англомовні терміни та їхні українські відповідники.
7. Виявити та класифікувати перекладацькі трансформації, використані для відтворення складної термінології.
8. Провести кількісний аналіз застосованих перекладацьких рішень у сфері міжнародного права.

Об'єктом дослідження є складні терміни в англомовних міжнародно-правових документах.

Предметом дослідження виступають структурно-семантичні, функціональні та перекладацькі аспекти складних англомовних термінів міжнародного права.

Матеріалом дослідження слугував текст Європейської конвенції з прав людини англійською мовою та її офіційний переклад українською мовою.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі було застосовано комплекс **методів дослідження**. Описовий метод використано для характеристики основних понять термінознавства та особливостей юридичної термінології. За допомогою структурного аналізу було

виокремлено моделі побудови складних термінів та термінологічних словосполучень. Семантичний аналіз дозволив розкрити значення термінологічних одиниць та виявити явища полісемії й абстракції. Зіставний аналіз застосовувався для порівняння англomовних термінів з їхніми українськими відповідниками з метою виявлення перекладацьких трансформацій. Метод корпусного аналізу став основою для відбору емпіричного матеріалу, виявлення типових контекстів уживання термінів та об'єктивної оцінки їх функціонування. Кількісний аналіз було використано для визначення частотності застосування різних типів перекладацьких рішень, що дало змогу зробити обґрунтовані висновки про домінантні стратегії перекладу.

Апробація результатів дослідження була здійснена шляхом публікації доповіді «English complex terms translation in international legal documents» у збірнику тез доповідей III Всеукраїнської наукової конференції здобувачів освіти і молодих учених «Відбудова транспортної інфраструктури України».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в лекційних курсах з теорії та практики перекладу, юридичної лінгвістики та термінознавства. Матеріали дослідження стануть у пригоді перекладачам-практикам, які працюють з міжнародно-правовими документами, допомагаючи їм обирати адекватні перекладацькі стратегії. Результати аналізу можуть бути застосовані при укладанні двомовних юридичних словників та термінологічних глосаріїв.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 61 найменувань та 1 додатку. В роботі використано 4 таблиці та 3 рисунки. Обсяг дослідження становить 92 сторінки, з них основний текст розміщено на 79 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ

1.1 Лінгвістичні характеристики терміна у сфері міжнародного права

Нині питання функціонування терміносистем у різних мовах здобуло виняткову значущість як в українських, так і в міжнародних лінгвістичних дослідженнях – це пов'язано зі зростаючими глобалізаційними процесами та інтенсифікацією міждержавних контактів у професійній, діловій, економічній та інших сферах. Оволодіння іноземною мовою неможливе без ґрунтовного засвоєння всіх стилістичних різновидів цієї мови, серед яких науковий і технічний стилі вирізняються обов'язковою присутністю термінологічних одиниць. Саме комплексне розуміння й опанування термінів забезпечує адекватне сприйняття й продуктивне використання професійної лексики в різних галузях знань.

Референтна функція слова полягає в тому, що будь-яка лексема позначає конкретний об'єкт, явище чи поняття. Термін же – це слово або словосполучення, яке слугує для означення поняття, предмета, явища чи процесу в спеціалізованій області знань, науці, техніці, мистецтві чи іншій сфері діяльності (Яковенко, 2004, с. 275). Завдяки своїй семантичній точності та вузькому значенню терміни мінімізують ризик неоднозначного тлумачення й сприяють ефективній комунікації між фахівцями. Вони функціонують в межах окремих дисциплін і використовуються для деталізованого опису процесів, явищ або теоретичних концепцій. Незважаючи на наявність кількох дефініцій поняття «термін», загальноприйнятого визначення досі не сформульовано. Як правило, слово «термін» пов'язують із лат. *terminus* – «межа», розуміючи його як лексичний засіб, що відображає поняття певного поля знань (Ярошевич, 2015, с. 218).

Дослідження українських та закордонних науковців засвідчують, що формуванню наукової термінології передують стадії стихійного термінотворення, коли в мові накопичується достатній корпус одиниць для означення спеціальних понять, згрупованих за тематикою. На сучасному етапі новостворені терміни з'являються внаслідок переосмислення загальноновживаних лексем (термінологізація), через морфологічну деривацію, а також шляхом запозичення одиниць із інших мовних систем. Ці механізми забезпечують оперативне поповнення термінологічного фонду та підтримують актуальність терміносистем у швидкозмінному професійному середовищі.

О. Яковенко дає таке визначення терміну: «слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної тощо) мови, створене, отримане або запозичене для точного визначення спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» (2004, с. 275). За Т. Кияком, терміни становлять найуживаніші одиниці професійного дискурсу, а функціонування фахової мови строго регулюється відповідною термінологічною системою (2007, с. 106). У трактуванні інших вчених термінологічні словосполучення відносяться до певної сфери застосування й виконують роль назви конкретного поняття (Даніленко & Карачова, 2018, с. 159).

Численні дослідники, серед яких Н. Акульшина (2016), Т. Кияк (2007), Л. Овсієнко (2022), Ю. Попович та В. Бялик (2020) та О. Радавська (2024), вбачають у термінах такі характерні ознаки. Перш за все, системність передбачає внутрішню організованість та взаємозв'язок елементів термінологічної галузі. Дефінітивність означає наявність чіткого й конкретного визначення, що спрямовує до відповідного концепту. Стислість забезпечує компактність вираження, хоча іноді може суперечити прагненню до повноти опису. Однозначність запобігає полісемії в межах однієї термінокультури, а експресивна нейтральність усуває будь-яке емоційне забарвлення, що сприяє об'єктивності наукового висловлювання. Ці

характеристики забезпечують ефективне функціонування термінів у науковому й спеціалізованому дискурсі.

На нашу думку, лексема чи словосполучення термінологічної природи повинні вирізнятися контекстною автономністю, семантичною точністю й лаконічністю, однозначністю трактування, обґрунтованою мотивацією, простотою формування та внутрішньою системністю.

Класифікація виступає невід'ємним інструментом упорядкування об'єкта дослідження та систематизації термінологічного матеріалу за різними критеріями. Передусім терміни поділяються за галуззю знань на науково-технічні, медичні, юридичні, економічні, лінгвістичні тощо, що дозволяє чітко окреслити сферу їхнього застосування та забезпечити точність професійного спілкування. Ще одним ключовим критерієм класифікації є внутрішня структура термінологічних одиниць. За класифікацією В. І. Карабана терміни за структурою належать до таких груп (Кириченко, 2016, с. 315):

1. прості терміни (простокореневі слова);
2. похідні терміни, що включають суфіксальні, префіксальні та суфіксально-префіксальні одиниці;
3. складні терміни.

Простий термін характеризується відсутністю похідної основи, незмінністю кореневої морфеми та закріпленням семантичним значенням без змін форми (Yaremko та ін., 2022). Він складається з однієї кореневої морфеми, здатної поєднуватися з морфологічними афіксами. Складні терміни утворюються щонайменше з двох кореневих морфем і відзначаються єдністю графічного вигляду та концептуального змісту. За структурою компонентів виокремлюють такі типи складних слів:

- складні слова, утворені з простих основ;
- складні слова, у яких хоча б один компонент є похідною основою;
- складні слова, де один із компонентів представлений аббревіатурою;

- складні слова, в яких один із компонентів сам є складним словом.

Окрім однословних одиниць, терміни можуть набувати форми фразових сполучень. За структурною організацією такі терміни словосполучень поділяють на (Катиш, 2012, с. 231):

- прості словосполучення, що зазвичай включають два слова — головне й залежне;
- складні словосполучення, у яких залежні компоненти деталізують різні аспекти ядрового слова.

Кожна мовна система формує власний термінологічний репертуар, що охоплює численні дво- та трикомпонентні сполучення. Водночас, наприклад, англomовні відповідники військових термінів можуть відрізнятися від українських через особливості англійської морфології та організації військових структур в англomовних країнах.

Крім цього, терміни класифікують за функціональними ознаками (Чорновол, 2015, с. 262). Виділяють загальні терміни, котрі використовуються в різних дисциплінах, та спеціалізовані, що належать виключно до певної галузі. Загальні одиниці мають широку семантичну гнучкість і можуть означати різні явища залежно від контексту (наприклад, «система» чи «модель»), а спеціалізовані точно позначають конкретні концепти (наприклад, «молекулярна біологія» чи «фінансовий лізинг»).

Терміни виконують низку ключових функцій у науковому дискурсі: номінативну, когнітивну, комунікативну та систематизуючу. Номінативна функція забезпечує позначення спеціальних понять і об'єктів із суворою прив'язкою до галузі знань (Struk та ін., 2022), що усуває багатозначність профільного спілкування. Когнітивна функція полягає в упорядкуванні та передачі наукових знань, адже термін репрезентує фрагмент наукової реальності в лексемі. Комунікативна функція сприяє оперативному обміну фаховою інформацією між спеціалістами, де точність висловлювання є критичною. Систематизуюча функція полягає в організації термінів у

взаємозв'язану терміносистему, що відображає структуру знань конкретної дисципліни.

Описавши таким чином поняття та сутність терміна, перейдемо до розгляду особливостей юридичних термінів. Як зазначає Н. Шеремета, правничий термін скорельований із правовим поняттям як першоелементом правового знання й слугує його знаковою (мовною) моделлю, яка репрезентована у звуковій і літерній формах (2013, с. 121). В юридичному дискурсі терміни є мовними моделями правових понять, слугують їх знаковим вираженням та мають, як правило, офіційно зафіксоване визначення (дефініцію) у нормативно-правових актах або авторитетних джерелах. Іншими словами, юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям: він не лише номінує (називає) правове явище, але й передає його зміст. Така двоїста природа терміна – план вираження (мовна форма) та план змісту (поняття) – підкреслювалася ще класиками термінознавства Т. Канделаки та А. Суперанською (Грегуль, 2008, с. 294-295). Відповідно, основними функціями термінів є номінативна (називання поняття) та смислова (відображення змісту поняття). Ця подвійність забезпечує термінам здатність бути точними знаками спеціальних знань.

Юридична термінологія становить цілісну систему, де кожен термін займає певне місце в концептуальній ієрархії права (Коваль, 2018, с. 479). Терміни можуть бути загальноправовими (вживаними в усіх галузях права), міжгалузевими (спільними для кількох суміжних галузей) або галузевими (специфічними лише для певної галузі). Так, поняття «договір» є загальноправовим, тоді як «адміністративне правопорушення» належить лише до адміністративного права. Системний характер термінології означає також наявність родо-видових зв'язків між термінами: родові поняття «право» диференціюється на види (конституційне право, кримінальне право, міжнародне право тощо) через додавання уточнюючих компонентів. Така структурована упорядкованість сприяє точності правового мислення і узгодженості використання термінів у різних текстах.

Специфіка терміна як мовної одиниці науково-правового дискурсу зумовлює низку вимог до його якостей. На відміну від слів загальномовної лексики, терміни повинні бути максимально однозначними, точними і нейтральними за стилем. Серед основних характеристик, які виділяють дослідники, – системність (вписаність у терміносистему галузі), точність і стандартизованість значення, сталість форми, відсутність експресивності (емоційно-оцінних відтінків), лаконічність (стислість і мовна економність) та коректність з точки зору мовних норм (Киселевич, 2020, с. 166). Так, Г. Грегуль зазначає, що термін повинен бути усталеним у фаховому вжитку, мовно правильним, переважно питомим (незапозиченим без потреби) та стислим за формою (2008). З погляду понятійних характеристик, термін має відповідати принципу єдності: одне поняття слід позначати одним найменуванням (уникнення дублювань), і навпаки – один термін не повинен позначати різні поняття в межах однієї системи. Бажаним є наявність чіткого визначення терміна (дефінітивність) та узгодженість з іншими термінами системи (системність). В сукупності ці якості спрямовані на забезпечення однозначності і ясності правового спілкування.

Втім, на практиці повна однозначність термінів досягається не завжди. Юридична мова характеризується явищами синонімії та полісемії (багатозначності), що є предметом окремих досліджень (Chromá, 2011). Так, в англійському праві терміни “lawyer”, “attorney”, “counsel” можуть вживатися як близькі за значенням, хоча мають нюанси у різних юрисдикціях. М. Хрома зазначає, що наявність синонімів і семантична багатозначність у юридичній термінології потребують обережного використання, адже терміни покликані бути максимально точними (Chromá, 2011, с. 38). Синонімія часто є наслідком різних історичних джерел юридичної лексики (напр., паралельне існування в англійській мові норманських і англосаксонських найменувань: “cease and desist”, “null and void” тощо) (Kocbek, 2013, с. 28). Полісемія ж виникає, коли один і той самий термін уживається для позначення різних (хоча й суміжних) понять у різних контекстах або правових системах (Vahidova, 2023). Це

особливо актуально в міжнародному праві, де необхідно узгодити значення термінів між правовими традиціями різних держав.

Термінологія міжнародного права має свою специфіку на перетині різних національних правових систем. З одного боку, міжнародне право формує власний понятійний апарат (такі поняття як «суверенітет», «агресія», «геноцид» тощо), що не завжди мають повні аналоги у внутрішньому праві держав. З іншого боку, при розробці міжнародно-правових документів часто доводиться узгоджувати різні термінологічні традиції, добираючи нейтральні або універсальні формулювання. Як зауважують дослідники, одне й те саме слово може концептуалізуватися по-різному в різних правових системах або галузях права, що створює ризик непорозумінь. М. Байчич підкреслює, що проблема узгодження поняття, позначеного однакоим терміном у різних підсистемах права, вимагає «прозорого термінологічного підходу» – тобто явного узгодження значень і координації термінів між системами (Вайсіс, 2011, с. 82). У міжнародних договорах це вирішується шляхом включення розділів із визначеннями ключових термінів. Власне, правила формулювання дефініцій у міжнародних угодах є критично важливими для забезпечення єдиного розуміння положень на різних мовах. Дослідниця А. Йопек-Босяцька зазначає, що способи подання юридичних визначень залежать від правової системи і жанру документу, але кінцевою метою є однозначність і узгодженість інтерпретації термінів у всіх автентичних мовних версіях міжнародного акта (Jopek-Bosiacka, 2011).

Оскільки сучасною *lingua franca* міжнародного права є англійська мова, саме англійські терміни часто слугують “містком” між правовими культурами. Зростання домінування англійської не скасовує значення мови як інструменту права – навпаки, воно висуває додаткові вимоги до точності перекладу і інтерпретації. Так, І. Бантекас відзначає, що попри повсюдне використання англійської у міжнародно-правових процесах, значення термінів ніколи не можна повністю “перенести” з однієї мови в іншу – завжди лишаються приховані смислові відтінки, спільні підтексти, які мають бути

враховані судами і міжнародними органами при тлумаченні, а не лише буква перекладу (Bantekas, 2024). Тому в міжнародному праві особливо важливим є принцип автентичності мов: договори укладаються кількома офіційними мовами, і розбіжності між версіями усуваються за допомогою спеціальних правил тлумачення (ст. 33 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.). У глосаріях ООН наводяться стандартні визначення для типових термінів міжнародного права – «договір», «конвенція», «ратифікація» тощо – аби забезпечити єдність термінології (Jopek-Bosiacka, 2023). Наприклад, термін “convention” може означати як будь-який міжнародний договір (в широкому значенні, синонім до “treaty”), так і специфічний вид багатостороннього договору з великою кількістю учасників (вужче значення). Усвідомлення таких нюансів є частиною лінгвістичної компетенції юристів-міжнародників.

Підсумовуючи, терміни міжнародного права – це спеціальні мовні знаки, що відображають поняття глобального правового порядку. Вони характеризуються системністю, точністю, офіційною нормативністю та прагненням до однозначності. Правова природа терміна зумовлює його офіційний статус і нормативну закріпленість, а також підвищені вимоги до точності формулювання. Мова міжнародного права інтегрує елементи різних правових культур, тому терміносистема формується на перетині національних традицій та інтернаціональних концептів. Мовна форма терміна тісно пов’язана з правовим змістом, і ефективна комунікація в міжнародному праві залежить від чіткості термінології та єдності її тлумачення в багатомовному середовищі.

1.2 Структурно-семантичні типи та функціональні особливості складних термінів

Глибоке наукове вивчення явищ та процесів правової реальності неможливе без застосування класифікаційного підходу. Наявність у правовій системі кожної держави значної кількості юридичних термінів виокремлює проблему їх класифікації серед пріоритетних і надзвичайно актуальних. Розподіл термінів на категорії набуває значущості з кількох аспектів. По-перше, це дозволяє виявити характерні риси вживання термінів у текстах нормативно-правових актів та в науковій юридичній літературі як окремого терміна, так і сукупності терміноодиниць та встановити закономірності їхнього функціонування в терміносистемі. По-друге, класифікація є передумовою систематизації терміноодиниць і слугує основою для впорядкування всієї правової інформації та її подальшої автоматизації. Водночас досі бракує чіткого науково обґрунтованого переліку критеріїв класифікації юридичних термінів із урахуванням їх практичної значущості, тому будь-яка існуюча система має умовний і неповний характер (Любченко, 2015, с. 59-60).

Як ми зазначали в попередньому підрозділі, за структурною будовою терміни поділяються на прості (однокомпонентні слова) та складні (багатокомпонентні найменування). Простими є терміни, що складаються з одного слова – зазвичай це іменники або віддієслівні іменники (contract – договір, state – держава, convene – скликати тощо). Серед простих термінів юридичної сфери переважають саме іменники, що зумовлює загалом номінативний характер правничої мови. В міжнародно-правових текстах часто трапляються однослівні терміни латинського або англо-французького походження (treaty, pact, sanction, arbitration), які увійшли до багатьох мов. Складні ж терміни утворені поєднанням двох і більше повнозначних слів у єдину назву поняття. Залежно від способу фіксації складники можуть писатися разом, через дефіс або окремо, проте в семантичному аспекті всі разом виступають як єдине ціле. Українська лінгвістика розрізняє складні терміни-слова (композиції) і термінологічні словосполучення (Булик-Верхола та ін., 2016, с. 5).

Складні терміни становлять невід’ємну частину міжнародно-правової терміносистеми, позначаючи єдині поняття через поєднання двох або більше основ, слів чи морфем. До них належать композити – складні слова з єдиним лексичним цілим на кшталт англ. “statehood” (від state + -hood, «державність») і “airspace” («повітряний простір»), а також українські «правопорядок», «землекористування», “міжнародно-правовий”, що утворюються шляхом словоскладання або зрощення. Інший поширений різновид – терміносполуки, тобто стійкі фахові словосполучення, які функціонують як один термін і позначають цілісні правові явища, зразки “human rights” (права людини), “most-favoured nation” (режим найбільшого сприяння), “actus reus” (об’єктивна сторона злочину), “Security Council” (Рада Безпеки), “peacekeeping operation” (миротворча операція), “crimes against humanity” (злочини проти людства), “United Nations Charter” (Статут ООН).

Дослідження фахової мови права свідчать, що найбільш уживаними є дво- і трикомпонентні конструкції, оскільки вони достатньо ємні для точного окреслення сутності та водночас зручні у вжитку (Артикуца, 2007b). Типові структурні моделі в англomовних текстах міжнародних договорів і документів включають «прикметник + іменник» (“diplomatic immunity” – дипломатичний імунітет), «іменник + іменник» (“treaty obligation” – договірне зобов’язання), розширені ланцюги на кшталт «прикметник + прикметник + іменник» (“internally displaced person” – внутрішньо переміщена особа), а також дієслівно-іменникові поєднання типу “to impose sanctions” (запроваджувати санкції), при цьому в українській терміносистемі стабільно функціонують відповідники на кшталт “міжнародне гуманітарне право”, “Всесвітня організація охорони здоров’я”, “мирне вирішення спорів”. Незалежно від графічного способу фіксації – разом, через дефіс чи окремо – багатоконпонентні сполуки становлять змістову єдність, у межах якої окремі компоненти втрачають самостійність і набувають спеціалізованого значення лише у складі цілого терміна.

Двокомпонентні терміни утворюють переважно бінарні словосполучення, де головне слово уточнюється одним атрибутом – “international law” (міжнародне право), “human rights” (права людини), «цивільний позов» – і саме така бінарність зумовлює високу частотність моделей «іменник + іменник» та «прикметник + іменник» у правничій мові. Багатокомпонентні сполуки – від трьох слів і більше – забезпечують додатковий рівень специфікації: “preliminary ruling procedure” (процедура попереднього рішення), “United Nations Security Council” (Рада Безпеки ООН), «примусове виконання судового рішення), при цьому незалежно від довжини вся конструкція функціонує як одне поняття. Лінгвістичні студії описують і комбінаторну природу творення, коли нові терміни формуються нарощуванням атрибутивних блоків – “international humanitarian law” як поєднання «міжнародне» та «гуманітарне право», “International Criminal Court” як тричленна номінація – що слугує принципу розгорнутості дефініції: складніше явище потребує більш детального найменування. Водночас у правотворчих текстах діє прагматичне обмеження на надмірну громіздкість, тож законодавець і доктрина охоче застосовують аббревіатури: назву “Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights” у практиці COT регулярно редукують до TRIPS Agreement, що спрощує комунікацію, не розмиваючи змісту.

При цьому логічна структура складного терміна зазвичай передбачає наявність стрижневого компоненту (ядра), який виражає родове поняття, та залежних компонентів (атрибутів), що звужують, конкретизують його зміст (Артикуца, 2009, с. 41). Так, у терміні “international criminal court” ядром є “court” (суд), а визначення “international” і “criminal” вказують на категорію суду (міжнародний) і сферу юрисдикції (кримінальна). Додавання атрибутів має високий класифікаційний потенціал: воно дозволяє виділити потрібне поняття серед ряду подібних за рахунок диференційних ознак. Фактично кожен додатковий компонент звужує обсяг поняття, вписуючи його в певну ієрархію. Наприклад, «immunity» (імунітет) – поняття загальне, «diplomatic

immunity» (дипломатичний імунітет) – конкретний різновид, а «absolute diplomatic immunity» – ще вужча підкатегорія, що підкреслює повноту імунітету. Таким чином, складні терміни слугують інструментом побудови складної системи понять права, дозволяючи точно позначати тонкі градації правових явищ.

За семантичною природою складні терміни в юридичних текстах теж неоднорідні. Першою категорією є вузькоспеціальні терміни, властиві лише правничій сфері, тобто ті, що позначають поняття, які не мають аналогів в інших галузях знань (Дмитрасевич, 2016, с. 53). Наприклад, «нотатка verbale» або «контрасигнування акта» – терміни суто юридичні, зрозумілі тільки в контексті дипломатичного протоколу чи конституційного права. Іншою групою є міждисциплінарні терміни – це комплексні поняття на стику права та інших сфер, які проникли в юридичний обіг. Такі терміни можуть мати спільне з іншими науками походження, але у праві набувають специфічного значення. Приміром, «корпорація» походить з економіки, але у праві означає специфічний тип юридичної особи; “insanity defense” (оборонення неосудністю) пов’язує право та психіатрію, бо стосується медичного стану у кримінальному процесі. Далі, значну частину міжнародно-правової лексики становлять абстрактні терміни високого рівня узагальнення: “justice” (справедливість), “equity” (рівноправність), «правопорядок». Вони є широкими концептами, що охоплюють комплекс принципів і норм, і часто набувають полісемії (Артикуца, 2007а, с. 12). Наприклад, англійський термін “law” може означати і конкретний закон, і право як систему в цілому – значення уточнюється контекстом або додатковими словами (law vs. the Law, international law тощо).

Особливої уваги заслуговують терміни, що мають референтно-непрозору внутрішню форму. Йдеться про усталені вислови чи історичні назви, семантика яких не впливає прямо зі значень складників. Прикладом може бути англійський термін “red notice” (червоне повідомлення) – у контексті Інтерполу це позначає міжнародний запит на

арешт, хоча дослівно зміст незрозумілий; чи український вираз «білий квиток» – термін військового права, що означає документ про непридатність до служби. Подібні одиниці сформувалися історично або з метафор, і тепер функціонують як неподільні номінації. У міжнародно-правових документах можна зустріти латинські терміни (латинізми), які теж є семантично непрозорими для непідготовленого читача: наприклад, “*uti possidetis*” – принцип, що закріплює територіальний статус-кво при здобутті незалежності, дослівно означає «як володієте, так і володітимете». Цей принцип використовують у міжнародних договорах, не перекладаючи, а надаючи пояснення в преамбулі або в тексті. Отже, за семантикою складні терміни можуть бути як абсолютно однозначними в межах вузької галузі (наприклад, “*genocide*” однозначно визначений Конвенцією 1948 р.), так і доволі широкими, що потребують інтерпретації (наприклад, “*state responsibility*” – відповідальність держав, поняття що охоплює різні форми правових наслідків). Знання цих типів необхідне для адекватного тлумачення норм: вузькі терміни вимагають точного дотримання дефініцій, міжгалузеві – розуміння суміжного контексту, абстрактні – врахування принципів, а непрозорі – опори на усталену доктрину або офіційні коментарі. Семантична характеристика терміна тісно пов’язана з його функцією у тексті правового документа.

Функціональні особливості складних термінів проявляються у тому, яку роль вони відіграють у юридичному тексті і в реалізації правових норм. Передусім, терміни виконують номінативну функцію – називають об’єкти, явища, процедури, що фігурують у нормах. Однак у межах правового акта складний термін часто набуває додаткового функціонального навантаження. Часто терміни, як і будь-які інші складові спеціалізованої мови, мають референтну функцію (Ібрагімова, 2013, с. 30): вони використовуються для внутрішніх посилань у тексті або для відсилань до інших актів. Наприклад, у статтях міжнародних договорів вживається конструкція «ця Конвенція» – типове означення, що є терміном-референтом, який заміняє повну назву

документа і дозволяє уникнути повторень. Аналогічно, «Високі Договірні Сторони» у Женевських конвенціях 1949 р. – це складний термін, що посиляється на держав-учасниць договору. Він уніфікує позначення сторін і водночас уникає згадки конкретних держав, виконуючи референтну і узагальнюючу функцію (такий термінологічний прийом вирішує проблему визнання державного статусу, нейтрально означаючи всіх учасників).

Інша важлива роль – дефінітивна функція: багато складних термінів вводяться в тексті шляхом спеціального визначення (Антошкіна, 2016). У міжнародних договорах прийнято на початку (в окремому розділі або статті “Definitions”) надавати тлумачення ключових багатослівних термінів. Наприклад, у Конвенції про запобігання тероризму РЄ 2005 р. наводяться визначення понять «публічне підбурювання до терористичного злочину», «навчання тероризму» тощо, кожне з яких є складним терміном, що далі в тексті вживається саме у наведеному значенні. Така дефінітивна подача забезпечує однозначність: коли у статтях згадується “public provocation”, зрозуміло, що мається на увазі саме те діяння, яке описане в статті з визначеннями. Таким чином, через термінологію здійснюється нормативно-структурована подача інформації: визначені терміни служать «юридичними константами», на які спираються всі подальші положення акта.

Окремі складні терміни виконують у тексті модально-імперативну функцію, тобто беруть участь у вираженні приписів, заборон чи дозволів. Йдеться не про граматичні модальні дієслова (shall, may), а про словосполучення, що позначають умови або межі дії норм. Приміром, термін “under no circumstances” (за жодних обставин) часто є частиною регулятивного положення і надає йому імперативного характеру: “under no circumstances shall the civilian population be attacked...” – «за жодних обставин цивільне населення не може бути атаковане...». Тут словосполучення «за жодних обставин» виступає термінологізованим маркером абсолютної заборони, посилюючи норму. Інший приклад – термін «у разі якщо» або англ. “in the event that”, який вводить умовні положення. Хоча це звичайний

сполучник, в юридичному тексті він функціонує як стандартний елемент умовно-правової конструкції, забезпечуючи необхідну чіткість формулювання. Складні терміни такого типу часто класифікують як кліше офіційно-ділового стилю, що виконують організуючу роль у нормотворчому матеріалі. Вони зберігають сталу форму і значення, полегшуючи сприйняття складносурядних приписів.

Варто згадати і нормотворчу (регулятивну) функцію термінів. Через спеціальні поняття право встановлює межі дозволеного та забороненого. Складні терміни часто є безпосередніми носіями нормативного змісту норми. Приміром, у положенні «Each State Party shall ensure the protection of intellectual property rights...» ключовим компонентом є термін “protection of intellectual property rights” – він окреслює предмет зобов’язання держави. Заміна цього терміна на описове пояснення зробила б норму обтяжливою і нечіткою. Отже, саме завдяки наявності усталеного комплексного поняття (охорона прав інтелектуальної власності) норма сформульована лаконічно та однозначно. Інший приклад: стаття передбачає, що «учасники не мають права на примусове виселення корінних народів». Тут термін «примусове виселення» (англ. forced eviction) є носієм заборони; через нього юридична норма отримує конкретний фокус (визначений тип дії, що заборонений). Таким чином, терміни виконують правоконструюючу функцію: виступаючи будівельним матеріалом для норм, вони водночас забезпечують їх системність і зв’язок з іншими нормами через спільну терміносистему. Наприклад, в багатьох міжнародних актах повторюються однакові терміни (“serious crime”, “due diligence”, «ефективний засіб правового захисту»), що дозволяє інструментам різних рівнів посилатися одне на одного і зберігати узгодженість підходів.

Окремо слід відзначити документально-референційну функцію складних термінів у міжнародних договорах. Багато міжнародно-правових актів містять довгі назви і найменування органів, програм, клаузул, які потім згадуються в тексті скорочено. Ці скорочені назви теж набувають статусу

термінів. Приміром, «Міжнародний суд ООН» офіційно іменується International Court of Justice, але в контексті Статуту ООН надалі називається просто “the Court” (Суд). Це вважається термінологічним скороченням, яке має чітко встановлене референтне значення. Інший випадок – в Конвенції ООН з морського права є термін “Exclusive Economic Zone (EEZ)” – спочатку повна форма, далі в тексті вживається аббревіатура EEZ як самостійний термін. Такі елементи полегшують побудову тексту, виконуючи функцію умовних позначень, прийнятних лише за наявності попередньої дефініції. Це підтверджує, що функціонування складного терміна тісно пов’язане з кохезією тексту – зв’язністю і цілісністю нормативного акту. Через терміни встановлюються відсилання (наприклад: «...as defined in Article 5 of the present Convention»), забезпечується єдине трактування (всі згадки «тортур» співвідносяться з визначенням у Конвенції проти тортур) і підтримується логічна структура документа.

Функціональні особливості проявляються і в стилістиці: складні терміни сприяють офіційно-діловому тону викладу, уникаючи особистісних звернень чи двозначностей. Вони стандартизують фразеологію актів. До прикладу, майже в кожному договорі є формула на зразок «Nothing in this Treaty shall affect...» – універсальний зворот “nothing in this Treaty” є термінологічним засобом, що вводить застереження про невтручання акта у певні сфери. Його функція – гарантувати узгодженість нового договору з раніше чинними, і саме усталений термінологічний вираз дозволяє це зробити лаконічно і ясно.

Отже, складні терміни в міжнародно-правових документах виконують кілька взаємопов’язаних функцій: вони номінують складні поняття, вводять і пояснюють нові дефініції, слугують засобом референції всередині тексту і між документами, виражають модальність та нормативні умови, а також надають стилістичної однорідності й логічної стрункості правничому тексту. Без точного розуміння цих функцій неможливе ні якісне тлумачення міжнародних договорів, ні їх належний переклад та імплементація у

національне право (Stefaniak, 2023). Як ми бачимо, термін має багато напрямків впливу на сферу знань, у якій він використовується. Проте, як слушно зауважує М. Любченко, основними його функціями, в яких розкривається сутність терміна, більшість вчених вважають номінативну (функцію називання) та дефінітивну (змістову), тобто функцію відображення змісту правового поняття (2015, с. 35).

Підсумовуючи, аналіз структурно-семантичних типів і функцій складних термінів показує, що багатоконпонентна термінологія є невід'ємною складовою мови міжнародного права. За формою складні терміни варіюються від компактних двослівних сполук до розгорнутих фраз, залишаючись при цьому цілісними номінаціями правових понять. Семантично вони охоплюють як вузькоспеціальні, так і міждисциплінарні концепти, абстрактні категорії та історично усталені вирази. Функціонально складні терміни забезпечують тексту нормотворчих документів чіткість, зв'язність і однозначність: через них вводяться дефініції, встановлюються заборони й зобов'язання, здійснюються посилення та узгодження між нормами. Усе це підкреслює важливість ретельного добору та правильного вживання складних термінів при укладанні міжнародних договорів і перекладі правових текстів. Сформовані терміносполуки виступають носіями юридичного змісту і водночас інструментами, що полегшують комунікацію між правовими системами.

1.3 Особливості англomовної термінології в текстах міжнародного права

Як відомо, англійська юридична термінологія міжнародного права сформувалася під впливом кількох історичних пластів. Зокрема, значну роль відіграли латинізми, англо-французька правова традиція та спадок англосаксонського права. Кожний з цих чинників збагатив англomовну

правову лексику специфічними поняттями і виразами. Так, протягом століть латина слугувала мовою права й освіти в Європі, що зумовило проникнення до англійської мови численних термінів з римського права (Alcaraz & Hughes, 2014, с. 5). Латинські вислови й досі вживаються у правничих текстах: *de facto*, *bona fide* («добросовісно»), *res judicata* («рішення, що набуло остаточності») тощо. Після Нормандського завоювання 1066 року домінувати у судочинстві Англії почала норманська (англо-норманська) французька мова (Логінова & Биков, 2023, с. 47). Впродовж кількох століть «правнича французька» (Law French) залишалася мовою судів і законів, її використання офіційно припинилося лише у XVIII ст. Як наслідок, англійська правова терміносистема успадкувала багатий шар французьких запозичень: *contract* (договір), *court* (суд), *judge* (суддя), *appeal* (апеляція) та інші. Поряд із цим збереглася і питомо англосаксонська лексика давньоанглійського походження – базові юридичні поняття та титули: *law* (закон), *right* (право), *murder* (убивство), *oath* (присяга), *ward* (опіка), *witness* (свідок) тощо (Schneiderová, 2018, с. 119). Отже, сучасна англійська юридична термінологія є результатом нашарування кількох мовних традицій, що відбиваються в її етимології та синонімічному багатстві.

Історична багатомовність англійської правничої мови зумовила також низку лексичних і стилістичних особливостей. Зокрема, у текстах міжнародно-правових документів зустрічаються парні синонімічні конструкції на кшталт *null and void* («нікчемний»), *terms and conditions* («умови») тощо, витоки яких – у прагненні поєднати синоніми різного походження для більшої точності (Simonnaes, 2016). Така традиція бере початок з середньовіччя, коли нормативні акти укладалися паралельно латинською, французькою та англійською мовами, і для гарантування зрозумілості використовували дублювання з різних мовних шарів (англосаксонського та романського). Інша риса – архаїчна фразеологія та алітерації, що подекуди збереглися ще від давньоанглійської доби (наприклад, формули на зразок *to have and to hold* у шлюбних присягах) (Schneiderová,

2018, с. 119). Усе це надає англомовним міжнародно-правовим текстам відтінку формальної спадкоємності та традиціоналізму.

Важливою особливістю англомовної правової термінології є її морфологічна та синтаксична специфіка. По-перше, для юридичних текстів характерна широка номіналізація – використання іменників, утворених від дієслів чи інших частин мови, замість дієслівних конструкцій (Mattiello, 2008, с. 133). Номіналізація сприяє формалізму й об'єктивності викладу, надаючи мовленню відтінку абстрактності та безособовості. Наприклад, замість *countries agreed* («країни домовились») часто вживають *agreement was reached* («досягнуто домовленості»), перетворюючи дію на абстрактне поняття. Такий прийом забезпечує стислу імплікацію складних процесів і надає тексту рис офіційності. По-друге, у правничій англійській мові зустрічається явище конверсії – перехід слова до іншої частини мови без зміни форми. Так низка юридичних термінів може функціонувати і як іменник, і як дієслово: *to appeal* – *an appeal* (оскаржувати – апеляція), *to claim* – *a claim* (вимагати – вимога позову) тощо. Втім, дослідження вітчизняних науковців показують, що конверсія не є найпродуктивнішим способом творення нових юридичних термінів у англійській мові (Chaiuk & Borysovych, 2020, с. 177); значно частіше нові поняття оформлюються через афіксацію (надання термінам суфіксів, префіксів) чи шляхом словоскладання.

Складні іменники та багатокomпонентні терміносполуки – звична риса англомовних документів міжнародного права. Так, термін *United Nations Security Council Resolution* має структуру складного іменникового словосполучення (іменник + іменник + іменник + іменник), що компактно передає зміст цілого положення («резолуція Ради Безпеки ООН»). Такі багатослівні номінативні конструкції дозволяють насичувати текст інформацією, але водночас ускладнюють синтаксис, роблячи речення громіздкими. Юридичний текст завдяки номіналізації та складним іменникам набуває високої щільності змісту, де кожен елемент несе точне навантаження. Це відповідає вимогам нормативних жанрів до однозначності: юридичний

документ прагне охопити всі можливі випадки, навіть ціною громіздкості викладу (Mattiello, 2008).

Характерною рисою англомовних міжнародно-правових текстів є і залежність термінів від контексту та необхідність спеціальної інтерпретації. Правові терміни часто мають специфічне значення лише в межах певної правової системи чи договору, відрізняючись від загальновживаного значення слова. Тому розуміння таких термінів потребує врахування контексту – як лінгвістичного (оточуючого тексту), так і юридичного (нормативного середовища). За твердженням дослідників, процес тлумачення правового тексту починається тоді, коли адресат стикається з невизначеністю або багатозначністю терміна і змушений зважати на додаткові фактори значення (Simonnaes, 2016). На відміну від автоматичного «розуміння» знайомого слова, юридична інтерпретація – це свідомий аналітичний акт, спрямований на подолання двозначності. Саме тому, як ми зазначали в попередньому підрозділі, в міжнародних угодах практикується спеціальне визначення ключових термінів у преамбулі або окремих статтях, щоб уніфікувати їхнє значення для всіх учасників. Наприклад, договір може окремо визначити, що термін “state” означає саме «держава як суб’єкт міжнародного права», виключаючи побутові значення «стан».

В інших випадках контекстом для інтерпретації слугує об’єкт і мета договору: згідно зі ст.31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів (1969), терміни договору повинні тлумачитися добросовісно, у їхньому контексті та з урахуванням об’єкта і цілей договору (*Context in Treaty Interpretation*, 2024). Таким чином, розуміння англомовної правничої термінології вимагає залучення ширшого контексту – як текстового, так і міжкультурного. Перекладач чи юрист повинен зважати, в якій саме правовій системі або інституційному середовищі вжито термін (наприклад, Civil Law у континентальному праві означає «цивільне право», тоді як civil law у широкому сенсі протиставляється common law і позначає романо-германську

правову сім'ю). Неврахування цих нюансів може призвести до хибного тлумачення або колізій між сторонами міжнародного договору.

Англомовна юридична терміносистема також характеризується високим ступенем абстракції понять та значною полісемією. Абстрактність правових термінів означає, що багато з них позначають не конкретні предмети, а складні юридичні конструкції чи принципи (наприклад, *justice* – справедливість, *liability* – відповідальність, *consideration* – зустрічне задоволення в договорі). На думку дослідників, правові відносини за своєю природою абстрактні, що ускладнює розмежування рівня правових концептів і термінів (Simonnaes, 2016). З одного боку, абстрактні терміни дозволяють охопити однією нормою широкий спектр ситуацій – законодавець свідомо вдається до узагальнених формулювань, аби не обмежувати норму занадто вузькими деталями. Як зауважує Р. Трембле, «завдяки абстрактному підходу законодавець може з простотою й лаконічністю охопити соціальні ситуації безмежної різноманітності, не обтяжуючи текст зайвими деталями» (Tremblay, 2006, с. 124). З іншого боку, висока абстрактність ускладнює розуміння: лише при застосуванні до конкретних фактів суддя роз'яснює, чи підпадає певна ситуація під абстрактний термін закону. Нерідко сам закон містить відсилання до оціночних понять (напр., «розумний строк», «неприпустиме поведження»), які навмисно лишають простір для гнучкого тлумачення з урахуванням обставин справи.

Полісемія – багатозначність юридичних термінів – у англійському праві радше правило, ніж виняток (Шляхтун, 2018, с. 253). Багато термінів успадковано з загальної мови, але в юридичному дискурсі вони набули спеціального значення, зберігши при цьому й інші значення у повсякденній мові. Наприклад, *consideration* як загальновживане слово означає «розгляд» або «увага», тоді як у договірному праві *consideration* – це конкретний термін на позначення зустрічного задоволення (обов'язкової умови дійсності контракту). Слово *action* може означати будь-яку «дію», але в юридичному контексті *action* – це також «позов, судове провадження». Подібно, *title* – це і

«назва», і title як термін «правовий титул (право власності)». Таким чином, без контексту важко визначити, яке значення мається на увазі.

Юридична полісемія часто зумовлена відмінностями правових систем: термін trust в англо-американському праві не має прямого аналога в інших системах, тому при перекладі доводиться добирати кілька різних відповідників залежно від конкретного значення (напр., trust як юридична особа – «довірча власність», trust як правовідносини – «довірча угода» тощо). Буває, що один англійський термін охоплює поняття, які українською розрізняються різними словами. Приміром, lawyer може вживатися як загальний термін для будь-якого юриста, але в конкретному контексті означати «адвокат» (barrister/solicitor у британській традиції) або «юрисконсульт». Тому при перекладі важливо врахувати систему права: полісемант judge в широкому сенсі – «суддя», але у континентальній системі є поділ на «слідчого суддю», «головуючого суддю», тоді як англосаксонське право цього не розрізняє. Високий рівень полісемії англomовних термінів висуває підвищені вимоги до офіційного перекладу міжнародно-правових документів. Перекладач повинен обрати один з можливих значень, яке точно відповідає контексту договору, і послідовно застосовувати його у всьому тексті (Логінова & Биков, 2023, с. 77).

Офіційний переклад термінів з англійської мови на українську здійснюється з дотриманням юридичної еквівалентності, закріпленої в нормативних вимогах. В Україні існує регламентований порядок виконання офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів: цю функцію покладено на Міністерство закордонних справ, яке діє відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 353 «Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову» (2006). Метою є забезпечення автентичності перекладеного тексту договору порівняно з оригіналом. При офіційному перекладі особливу увагу приділяють відтворенню термінів з високим ступенем абстракції та полісемії. Якщо в українській правничій термінології бракує прямого

еквівалента, застосовуються різні прийоми: калькування (дослівний переклад) із додаванням роз'яснення, пошук функціонального аналога, описовий переклад тощо (Логінова & Биков, 2023, с. 75). При цьому дослідники вказують, що часто доводиться створювати нові терміни-неологізми або вводити запозичення, аби адекватно передати поняття, відсутні в національній правовій системі. При цьому практика офіційного перекладу уникає залишення латинських виразів в оригіналі; на відміну від англомовної традиції, де *de jure*, *de facto*, *habeas corpus* та інші латинізми сприймаються як природна частина мови права, український переклад зазвичай замінює їх питомими еквівалентами або поясненнями. Такий підхід зумовлений тим, що в українській правничій мові латинська термінологія не має настільки усталеного вжитку, й пріоритет надається зрозумілості для носія мови. Отже, офіційний переклад відіграє критично важливу роль у забезпеченні однозначності й зрозумілості міжнародно-правових текстів, долаючи виклики абстрактності та полісемії англомовних термінів через ретельний добір відповідників та нормативне регулювання терміновживання.

Таким чином, англомовна термінологія міжнародного права сформована під впливом різноманітних історичних джерел – від латини та норманської французької до давньоанглійської спадщини. Це зумовило багат шаровий характер лексики, наявність синонімічних рядів різного походження та особливих стилістичних прийомів (архаїзми, юридичні дублети). Морфологічно-синтаксичні риси правничої англійської – широке використання номіналізацій, складних іменникових конструкцій і конверсії – спрямовані на максимальну формалізацію і точність викладу. Водночас такі засоби підвищують абстрактність мови і вимоги до тлумачення. Юридичні терміни в міжнародних документах часто багатозначні та абстрактні, їх правильне розуміння можливе лише з урахуванням контексту та правової системи. Офіційний переклад англомовних термінів українською мовою покликаний усунути неоднозначності шляхом вибору найбільш точних

відповідників і уніфікації термінології на міждержавному рівні. Таким чином, англomовна міжнародно-правова термінологія поєднує історичну тяглість і складну мовну структуру, що забезпечує її прецизійність, але вимагає спеціальних підходів до інтерпретації та перекладу.

1.4 Корпусний підхід в дослідженні юридичної термінології

Упродовж останніх років дослідники в рамках когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики впроваджують новітні методи, які дають змогу емпірично перевіряти висунуті гіпотези та вивчати справжні механізми мовних явищ. Йдеться передусім про корпусну методологію, що вітчизняна когнітивна лінгвістика лише почала активно освоювати. Оскільки аналіз семантичних і структурних рис мовних одиниць часто є єдиним надійним інструментом доступу до когнітивних процесів і верифікації пізнавальних моделей, сучасні засоби корпусної лінгвістики широко застосовують для дослідження лексичних та конструкційних профілів слів, а також для виявлення лінгвокогнітивних властивостей їхніх колокацій. На основі корпусних даних тестують нові гіпотези про семантичну організацію текстів певного жанру (Бобкова, 2015), оцінюють ціннісні характеристики різнотипних дискурсів (Осовська, 2013) та моделюють структуру лінгвокультурних концептів (Plotnikova, 2013; Nonhalo, 2022).

Таким чином, корпусний підхід у мовознавстві утвердився як ключовий напрям дослідницьких практик, що за останні десятиліття зазнав суттєвого розвитку й покращення. Його суть полягає в оперуванні великими, систематизованими масивами текстових даних – корпусами – задля глибинного вивчення реальних проявів мови. До таких корпусів належать і письмові, й усні матеріали, що охоплюють різні жанри та стилістичні відмінності. Головна ідея методології зводиться до аналізу мови «в дії», тобто

такою, якою її використовують у реальному спілкуванні, замість зосередження виключно на нормативних або теоретичних уявленнях.

Історія корпусної лінгвістики розпочинається в середині XX століття, коли вчені об'єднали великі колекції текстів для виявлення мовних закономірностей. Інтенсивний розвиток обчислювальних технологій значно прискорив цей процес, дозволивши дослідникам обробляти масивні обсяги даних із високою продуктивністю. Одним із перших масштабних корпусів став англomовний Brown University Corpus, зібраний у 1960-х роках. Проте, як застерігають О. Савченко й Г. Ступницька, поняття «корпусна лінгвістика» набуло наукового вжитку лише наприкінці XX століття (Савченко & Ступницька, 2023: 237).

Найважливішою складовою корпусного підходу є сам корпус – упорядкована, стандартизована, філологічно верифікована та анотована колекція текстів природної мови в цифровому форматі (Широков та ін., 2011: 285). На нього покладається система керування, яка забезпечує інструменти пошуку, обробки, зберігання та класифікації лінгвістичних даних для подальшого аналізу. Основна мета застосування корпусів у лінгвістичних дослідженнях полягає в оперативній обробці великих обсягів текстових матеріалів із формуванням об'єктивних кількісних показників (Жуковська, 2013: 8). Інтеграція класичного словникового аналізу з корпусними методами забезпечує виважені й послідовні результати. Серед ключових принципів корпусної лінгвістики виділяють репрезентативність, що забезпечує достовірне відтворення мовних варіацій (діалектів, соціолінгвістичних груп, професійних жаргонів). Для гарантування надійності досліджень обсяг і різноманіття корпусів мають бути достатніми для відображення всіх релевантних мовних явищ.

На початку XXI ст. корпусна лінгвістика перетворилася на основний напрям емпіричних мовознавчих досліджень. Суть методу полягає в автоматизованому опрацюванні великого обсягу автентичних текстових даних, що дає змогу виявляти статистичні тенденції у вживанні слів і

термінів. На відміну від традиційного інтуїтивного підходу, який спирається на обмежений досвід дослідника, корпусний аналіз базується на спостереженні частотних повторюваних явищ у реальній мовній практиці. Це значно знижує суб'єктивність висновків і дозволяє перевіряти гіпотези на об'єктивних даних (Biel, 2009). Основними ознаками корпусного підходу є: машинна обробка текстів, репрезентативність корпусу (він має охоплювати типові тексти обраної галузі або жанру) та систематичність аналізу. Остання вимога означає, що дослідник враховує всі релевантні дані корпусу, а не вибірково цитує приклади – такий всеосяжний перегляд забезпечує надійність результатів. Повторюваність тих чи інших мовних явищ у великому корпусі свідчить про їх системність, а не випадковість. Таким чином, корпусний підхід пропонує інструментарій для неупередженого й доказового вивчення юридичної термінології у різних вимірах – семантичному, стилістичному, перекладознавчому тощо.

Корпусні дослідження відкривають значний потенціал у аналізі складних термінів та терміносистем права. Під складністю в даному разі розуміємо як структурну складність (багатокомпонентність терміна, терміни-словосполучення), так і семантичну (полісемія, варіативність значень) та прагматичну (вживання у різних контекстах). Використання електронного корпусу дає змогу дослідити всі ці аспекти комплексно. По-перше, корпусний аналіз дозволяє виявити типові сполучення та колокації правничих термінів. Наприклад, за допомогою корпусу міжнародно-правових текстів можна встановити, з якими дієсловами чи прикметниками найчастіше вживається іменник *sanction* («санкція»): *impose sanctions*, *lift sanctions*, *economic sanctions* тощо. Така інформація важлива для правильного розуміння терміна і відтворення його у перекладі – знаючи типові контексти, перекладач може точніше передати смисл. По-друге, корпус допомагає з'ясувати частотність вживання різних варіантів терміна або його синонімів. Якщо один і той самий концепт може називатися по-різному (наприклад, *international humanitarian law* і *law of armed conflict* часто вважаються

синонімами), статистичні дані корпусу покажуть, яка форма більш уживана у тому чи іншому типі документів. Це сприяє уніфікації термінології та виявленню переважних тенденцій.

По-третє, за допомогою паралельних двомовних корпусів можливо дослідити перекладацькі відповідники складних термінів. Автоматичний пошук по паралельному корпусу (де тексти зіставлені речення за реченням у двох мовах) показує, як перекладається певний термін у різних контекстах. Такий підхід особливо цінний для термінів, що не мають однозначного перекладу. Наприклад, як свідчить дослідження С. Матвєєвої, паралельний англо-український корпус рішень Європейського суду з прав людини (*тут і далі – ЄСПЛ*) допоміг виявити варіанти перекладу терміна *perpetrator* («правопорушник, злочинець»), яких не було у словниках. З'ясувалося, що залежно від контексту українською вживалися різні відповідники – правопорушник, винний, злочинець, порушник – і жоден окремий словник не подавав усі ці варіанти (S. Matvieieva, 2019). Отримана шляхом створення корпусу інформація дозволяє доповнити словникові статті та рекомендувати перекладачам найбільш вдалий відповідник з огляду на конкретний контекст. Таким чином, корпусний підхід має потужний інструментарій для дослідження складних термінів: він висвітлює приховані зв'язки між словами, типові моделі вживання і варіативність, яку неможливо повністю охопити вручну.

Ефективність корпусного підходу до термінології підтверджується численними прикладами його успішного застосування в сучасних дослідженнях. У різних країнах та для різних мов реалізовано проекти зі створення спеціалізованих юридичних корпусів і їх аналізу. Так, в Європейському Союзі створено багатомовний паралельний корпус JRC-Acquis, що містить тексти законодавства ЄС всіма офіційними мовами Союзу (Steinberger та ін., 2006). Цей корпус обсягом понад 8 тис. документів на мову (близько 56 млн слів англійської частини) став цінною базою для дослідження юридичної термінології в порівняльному плані (Li, 2017).

Зокрема, на його матеріалі проведено діахронний аналіз законодавчих текстів 1950–2000-х років, який виявив еволюцію мовних конструкцій – напр., поступове скорочення середньої довжини речень та тенденцію до спрощення синтаксису в новіших актах (Li, 2017, с. 103). У Польщі дослідниця L. Biel застосувала корпусний метод для аналізу перекладів правничих текстів з англійської на польську, показавши відмінності у частотності юридичних термінів та дослідивши типові риси перекладених текстів (Biel, 2009). У Китаї проведено корпусне дослідження національної юридичної мови з метою формування автономної термінологічної системи китайського права (Luo & Yu, 2025). Проаналізувавши корпус текстів з кримінального процесу, дослідники запропонували уточнення перекладу ряду китайських правових понять англійською мовою і навпаки, виокремивши унікальні терміни, притаманні лише китайській правовій традиції.

В Україні також з'являються подібні напрацювання: створюються двомовні корпуси законодавчих та судових текстів для вивчення вітчизняної правничої терміносистеми та перекладацьких стратегій. Приміром, у межах дослідження українськими вченими було побудовано паралельний англо-український корпус документів ЄС обсягом 275 тисяч слововживань, на якому випробувано методи автоматичного видобування термінології та виявлення контекстів неоднозначних термінів (S. Matvieieva, 2019). Результати показали, що комп'ютерний аналіз здатен ідентифікувати навіть приховані закономірності – наприклад, специфічні словосполучення, притаманні лише перекладам, а не оригінальним текстам, що важливо для оцінки якості перекладу. Наведені приклади демонструють гнучкість корпусного підходу: його можна застосувати як для монологічного аналізу розвитку однієї юридичної мови (діахронія, стиль), так і для міжмовного зіставлення термінології та оптимізації перекладу.

Методологічна ефективність корпусного аналізу для дослідження правових терміносистем є загальновизнаною. По-перше, корпусний підхід забезпечує надійність і верифікованість результатів. Оскільки висновки

спираються на великі масиви даних, їх можна перевірити і повторити – інші дослідники, звернувшись до того ж корпусу, отримають аналогічні статистичні показники щодо вживання того чи іншого терміна. Це наближає лінгвістику до вимог об'єктивності, притаманних точним наукам. По-друге, використання корпусів знижує ризик пропущення важливих фактів або упередженого добору прикладів. У традиційному дослідженні дослідник міг несвідомо проігнорувати нетипові контексти чи рідкісні значення терміна; натомість комп'ютерний пошук по корпусу виявить навіть рідкісні випадки вживання, якщо вони присутні в матеріалі. Це особливо актуально для юридичної мови, де винятки або нестандартне вживання можуть мати значення для правильного тлумачення норм. По-третє, корпусний підхід добре поєднується з іншими методами і дозволяє комплексно аналізувати терміносистему. Так, кількісні результати (частотність, статистичні зв'язки) завжди можна доповнити якісним аналізом – детальним вивченням кількох характерних прикладів, аби пояснити причинно-наслідкові зв'язки. Як зазначають фахівці, оптимальним є поєднання обчислювальної кількісної обробки корпусу з традиційним якісним тлумаченням даних, що дозволяє формувати обґрунтовані узагальнення про вживання мови. Водночас слід враховувати і деякі методологічні виклики корпусного підходу. Збір і розмітка якісного корпусу юридичних текстів вимагають значних ресурсів та експертизи: важливо, щоб корпус був репрезентативним (охоплював різні типи текстів – закони, договори, рішення судів тощо) і актуальним. Інша проблема – інтерпретація отриманих даних: статистика сама по собі не пояснює, чому термін вживається так чи інакше, тому лінгвіст повинен залучати фахові знання з права, аби правильно трактувати результати аналізу. Незважаючи на ці труднощі, метод корпусного аналізу наразі вважається одним з найефективніших для дослідження юридичної мови. Він поєднує суворість і доказовість з гнучкістю, дозволяючи вивчати термінологію на новому рівні глибини та масштабності.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що корпусний підхід продемонстрував високу ефективність у дослідженні юридичної термінології завдяки своїй емпіричності та об'єктивності. Використання електронних корпусів дає можливість аналізувати реальне функціонування правничих термінів у великих масивах текстів, виявляти частотність, типові контексти та варіанти перекладу складних понять. Приклади застосування цього методу – від аналізу багатомовного корпусу законодавства ЄС до досліджень перекладу термінів ЄСПЛ – підтверджують його універсальність і потужність. Корпусний аналіз знижує роль інтуїції дослідника, спираючись на перевірені дані, що особливо важливо для точної інтерпретації й уніфікації міжнародно-правової термінології. Методологічно корпусний підхід забезпечує системність і повноту огляду матеріалу, даючи змогу уникнути пропусків і упередженості. Хоча побудова якісних правничих корпусів вимагає часу та ресурсів, віддача у вигляді нових знань про функціонування термінів виправдовує ці зусилля. Таким чином, корпусний підхід нині є одним із найефективніших інструментів для аналізу і вдосконалення юридичних терміносистем, зокрема в аспекті порівняльних досліджень та перекладу. Він сприяє глибшому розумінню мови права і підвищенню точності міжправової комунікації у глобальному масштабі.

Висновки до розділу 1

Лінгвістичні характеристики терміна в міжнародному праві виявляють його ключову роль як одного з основних засобів точного позначення професійних понять – це досягається за рахунок семантичної однозначності, дефінітивності та контекстної автономності, що гарантує унікальність терміна в межах термінокультури. Визначення терміна через поєднання латинської етимології та нормативних джерел забезпечує нормативну закріпленість і взаємозв'язок із концептуальною політикою права – такі

характеристики сприяють уніфікації й системному розвитку терміносистеми, мінімізуючи ризик полісемії. Аналіз сучасних підходів підкреслює, що системність і дефінітивність є основними ознаками, на яких базується ефективна комунікація між фахівцями та міждержавний правовий діалог.

Структурно-семантичні типи та функціональні особливості складних термінів відображають багатошаровість їхньої будови – від простокореневих одиниць до багатокomпонентних композитів і термінологічних словосполучень. За структурною організацією складні терміни поєднують ядро та атрибутивні компоненти, що звужують і конкретизують поняття – це дозволяє відтворювати тонкі градації правових явищ. Семантична класифікація виокремлює вузькоспеціальні, міждисциплінарні та абстрактні терміни, які виконують номінативну, когнітивну, референтну та регулятивну функції – такий поділ показує їхню гнучкість у нормативному тексті, де вони вводять дефініції, створюють посилання та задають імперативні умови.

Особливості англомовної термінології в міжнародному праві зумовлені історичною нашарованістю латинізмів, норманської французької та давньоанглійських елементів – це відображається в синонімічних дублетах і архаїчних формулюваннях, що підкреслюють традиційність жанру. Морфологічні й синтаксичні специфіки проявляються в широкій номіналізації, конверсії та складних іменникових конструкціях, що надають текстам офіційності й щільності змісту, але вимагають ретельної інтерпретації контексту. Абстрактність і багатозначність англійських правничих термінів ускладнюють переклад і інтерпретацію – офіційні переклади мають уніфікувати термінологію та забезпечити її автентичність у різних мовних версіях міжнародних актів.

Корпусний підхід у дослідженні юридичної термінології пропонує емпіричний інструментарій для вивчення частотності, колокацій і варіативності термінів у великих масивах текстів – це знижує суб'єктивність аналітика, забезпечуючи репрезентативність і перевірюваність результатів. Паралельні корпуси відкривають можливість зіставного аналізу перекладів і

виявлення контекстуальних відповідників складних термінів, що сприяє оптимізації перекладацьких стратегій. Водночас створення якісних корпусів потребує значних ресурсів і експертної розмітки, а коректне тлумачення статистичних даних вимагає інтеграції з якісним аналізом – лише так корпусний метод досягає високої надійності й об'єктивності вивчення терміносистем.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ АНГЛОМОВНИХ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ

2.1 Формування корпусу та відбір складних термінів з міжнародно-правових документів

Вибір матеріалу для лінгвістичного та перекладознавчого дослідження є фундаментальним етапом, який значною мірою визначає релевантність та глибину отриманих результатів. У межах даної кваліфікаційної роботи джерельною базою для аналізу складних юридичних термінів було обрано текст Європейської конвенції з прав людини (офіційно – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (European Commission of Human Rights, 2021)) та її переклад українською мовою (Європейська комісія з прав людини, 2021). Таке рішення ґрунтується на високій значущості цього документа, що виходить далеко за межі суто юридичної сфери: Конвенція, розроблена Радою Європи і відкрита для підписання у 1950 році, стала не просто міжнародним договором, а й моральним та правовим компасом для повоєнної Європи, яка прагнула створити надійні механізми захисту від повторення жахів тоталітаризму. Вона є унікальним правовим інструментом, що як декларує фундаментальні права людини, так і створює дієвий наднаціональний механізм їхнього захисту.

Поява Конвенції нерозривно пов'язана із прагненням європейських націй збудувати новий порядок, заснований на верховенстві права, демократії та повазі до людської гідності. Створена як пряма відповідь на систематичні порушення прав людини, що мали місце під час Другої світової війни, вона стала першим міжнародним інструментом, який перетворив ідеали Загальної декларації прав людини 1948 року на конкретні, юридично обов'язкові зобов'язання для держав-учасниць. Такий перехід від декларативності до примусовості є ключовою особливістю документа, адже його положення формулювалися з особливою ретельністю, оскільки вони мали стати

універсальними для країн із різними правовими системами – як загального (common law), так і континентального (civil law) права. Ця потреба в універсальності та одночасній юридичній точності стимулює активне використання термінології обох систем, в тому числі складних та складених термінів, що є справжнім викликом для перекладача і якісним матеріалом для дослідника, адже кожна термінологічна одиниця є результатом ретельного правового та лінгвістичного компромісу.

Виняткова цінність Конвенції як джерела для нашого дослідження полягає в її унікальному механізмі правозастосування, адже, на відміну від багатьох інших міжнародних договорів, Конвенція надає індивідам, а не лише державам, право звертатися зі скаргами на порушення їхніх прав. Для України, як для держави, що ратифікувала Конвенцію у 1997 році, її текст має особливе нормативне значення. Відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства. Це означає, що офіційний український переклад Конвенції – це не просто довідковий матеріал, а повноцінне джерело права, на яке посилаються національні суди, адвокати та державні органи. Від точності та адекватності цього перекладу безпосередньо залежить правильність застосування правових норм та захист прав громадян. Таким чином, зіставний аналіз англomовного оригіналу та українського перекладу дозволяє дослідити, як фундаментальні міжнародно-правові концепції імплементуються в національну правову свідомість через мову, як відбувається процес адаптації та, можливо, трансформації значень складних термінів у новому юридичному та культурному контексті, що надає дослідженню виразного практичного виміру.

Термінологічна насиченість конвенційного тексту є ще одним ключовим фактором, що зумовлює його вибір як джерела вивчення. Документ рясніє складними термінами, які є об'єктом нашого дослідження: *right to a fair trial, prohibition of torture, respect for private and family life, freedom of expression, exhaustion of domestic remedies*. Ці конструкції є носіями цілих

правових доктрин, що формувалися протягом десятиліть, структура та семантика яких відображають особливості англосаксонської правової традиції, що створює значні виклики при перекладі на мови країн континентальної системи права, до якої належить Україна. Аналіз способів відтворення цих багатокомпонентних одиниць дозволяє виявити основні перекладацькі стратегії, труднощі та закономірності, що виникають у процесі міжсистемної правової комунікації. Кожен термін у Конвенції є результатом тривалих дебатів та пошуку консенсусу, тому вивчення його перекладацьких відповідників дає змогу зануритися в глибинні процеси гармонізації національного права з міжнародними стандартами.

Зауважимо, що офіційна двомовність Конвенції лише підсилює доцільність її вибору як матеріалу дослідження. Автентичними текстами документа є англійський та французький, що саме по собі вже закладає підґрунтя для компаративного аналізу та підкреслює роль перекладу в самому серці міжнародного права. Переклад Конвенції українською мовою є третім етапом мовного посередництва, що ставить перед перекладачем завдання досягнення не стільки буквальної відповідності, скільки функціональної та юридичної еквівалентності. Зіставлення англomовного оригіналу, який є продуктом правової системи загального права, з українським перекладом, орієнтованим на континентальну правову доктрину, дозволяє наочно продемонструвати зіткнення та взаємодію двох різних юридичних картин світу. Це дає можливість простежити, як обираються чи створюються українські термінологічні еквіваленти для понять, що не завжди мають прямі аналоги в національній правовій системі, та оцінити успішність цих перекладацьких рішень з погляду збереження юридичної суті оригіналу.

Відзначимо, що Конвенція зазнає постійного розвитку через додаткові протоколи, які розширюють перелік гарантованих прав. Цей процес безперервного доповнення та вдосконалення основного тексту свідчить про те, що терміносистема документа не є закритою, а постійно поповнюється новими поняттями, що вимагають адекватного перекладацького осмислення.

Аналіз термінів з протоколів у порівнянні з термінологією основного тексту може виявити еволюцію підходів до юридичного перекладу за останні десятиліття. Отже, Європейська конвенція з прав людини є винятково багатим та багатошаровим джерелом для дослідження, юридична значущість якої, термінологічна складність, динамічний характер та прямий вплив на правову систему України створюють ідеальні умови для комплексного та глибокого аналізу структурно-семантичних і перекладацьких аспектів складних термінів у сфері міжнародного права.

Для її дослідження скористаємось описаним в теоретичній частині кваліфікаційної роботи методом корпусного аналізу. У межах даної роботи було застосовано комбінований підхід, що поєднує метод суцільної вибірки з чітко визначеними критеріями включення та виключення термінологічних одиниць. Основою методики став принцип максимальної об'єктивності, спрямований на уникнення суб'єктивізму дослідника, який міг би несвідомо віддати перевагу «цікавим» або «зручним» прикладам. Замість цього було поставлено за мету охопити термінологічне різноманіття досліджуваного документа якомога повніше, щоб сформований корпус адекватно відображав реальну картину функціонування складних термінів у тексті Європейської конвенції з прав людини. Такий підхід дозволяє робити обґрунтовані узагальнення щодо структурних моделей та перекладацьких стратегій, які є типовими для цього жанру юридичного дискурсу.

Центральним елементом методології стало визначення ключового поняття — «складний термін». Для цілей цього дослідження складним терміном вважалася будь-яка багатокomпонентна номінативна одиниця, що складається з двох або більше повнозначних слів (іменників, прикметників, дієслів, прислівників), функціонує як єдине семантичне ціле та позначає специфічне правове поняття, процес, інститут або принцип. Цей критерій дозволив чітко розмежувати об'єкт дослідження та відсіяти одиниці, що не відповідають його меті. Зокрема, з аналізу було свідомо виключено прості (однослівні) терміни, оскільки фокус роботи спрямований саме на виклики,

пов'язані з відтворенням структурної та семантичної єдності багатокomпонентних конструкцій. Складність терміна розглядалася передусім у його структурному вимірі, адже саме взаємозв'язок компонентів усередині термінологічного словосполучення створює основні труднощі як для розуміння, так і для перекладу, вимагаючи від перекладача відтворення не лише суми значень окремих слів, а й цілісного концепту, що стоїть за ними.

Наступним кроком стала деталізація структурних критеріїв включення термінів до корпусу. До вибірки зараховувалися стійкі термінологічні словосполучення, утворені за різними синтаксичними моделями, що є типовими для англійської юридичної мови. Серед них – двокомпонентні структури типу «прикметник + іменник» (*fundamental freedoms, inhuman treatment*), «іменник + іменник» (*human rights, death penalty*) та ускладнені конструкції з додатковими службовими частинами мови (*jurisdiction of the Court*). Окрім цього, до корпусу увійшли більш розлогі, багатокomпонентні терміни, що включають три і більше елементів, часто з прийменниковими зв'язками, як-от *right to respect for private and family life* або *exhaustion of domestic remedies*. Окрему увагу було приділено термінологізованим дієслівним фразам, наприклад *to examine witnesses*. Хоча формально вони є дієслівними сполуками, у контексті Конвенції вони функціонують як неподільні термінологічні одиниці, що позначають конкретні, стандартизовані юридичні дії, а отже, їхній аналіз є невіддільною частиною дослідження.

Поряд зі структурними, не менш важливими були семантичні критерії відбору. До корпусу включалися лише ті словосполучення, що мають статус терміна, тобто характеризуються семантичною цілісністю, стабільністю значення та чіткою співвіднесеністю з певним поняттям у сфері міжнародного права. Це дозволило відрізнити власне терміни від вільних словосполучень, які можуть утворюватися в мовленні без прив'язки до уніфікованого значення і не мають закріпленого спеціалізованого значення. Наприклад, словосполучення *High Contracting Parties* було включено до

корпусу, оскільки воно є офіційним, уніфікованим найменуванням держав – учасниць Конвенції. Натомість фрази загального характеру, такі як *in accordance with the law* або *for the following reasons*, хоч і є типовими для юридичного стилю, не розглядалися як терміни, оскільки не номінують конкретного правового поняття, а виконують синтаксичну чи описову функцію. Таким чином, семантична стабільність та номінативна спеціалізація стали ключовими фільтрами для забезпечення якісного складу корпусу.

Для забезпечення наукової достовірності дослідження було чітко визначено й критерії виключення. Як уже зазначалося, з вибірки було усунуто всі прості, однокомпонентні терміни. Також до корпусу не включалися координативні сполуки, що є переліком кількох окремих понять, з'єднаних сполучниками *and* або *or* (наприклад, *slavery or servitude, property, birth*). Хоча такі конструкції є багатослівними, вони не становлять єдиного складного терміна, а є лише переліченням кількох простих, тому їхній аналіз виходив би за межі предмета дослідження. Окрім того, поза увагою залишилися вільні синтаксичні конструкції та загальновживані фрази, що не мають термінологічного навантаження. Також не розглядалися власні назви, за винятком тих випадків, коли вони є невіддільним компонентом складного терміна, як-от у назві інституції *European Court of Human Rights*. Застосування таких строгих обмежень дозволило максимально сфокусувати дослідження саме на структурно і семантично складних термінологічних одиницях.

Сам процес формування корпусу відбувався у кілька послідовних етапів. На першому етапі було проведено ретельне, поабзацне вичитування повного автентичного тексту Європейської конвенції з прав людини англійською мовою, включно з усіма ратифікованими Україною протоколами. Під час цього процесу всі словосполучення, що потенційно відповідали розробленим критеріям відбору, фіксувалися в окремому переліку. На другому етапі для кожної виявленої англійської одиниці знаходився її відповідник в офіційному тексті перекладу українською мовою. Цей процес

вимагав не просто механічного пошуку, а й контекстуального аналізу, щоб переконатися у функціональній еквівалентності зіставляваних фрагментів. Таким чином було створено паралельний, двомовний список термінологічних пар «оригінал – переклад», який і став емпіричною базою для подальшого аналізу.

Завершальним етапом формування корпусу стала його верифікація та фіналізація. Попередньо складений перелік термінологічних пар був підданий повторному аналізу з метою перевірки послідовності застосування критеріїв відбору та усунення можливих неточностей. Усі сумнівні випадки, де термінологічний статус словосполучення був неочевидним, перевірялися за допомогою словників, наукових коментарів до Конвенції та прецедентної практики ЄСПЛ. Цей етап валідації дозволив остаточно відшліфувати склад корпусу, забезпечивши його надійність та репрезентативність. У результаті було сформовано кінцевий масив зі 133 складних термінів, який є достатньо повним для того, щоб на його основі робити обґрунтовані висновки щодо структурних особливостей англomовної юридичної термінології та закономірностей її відтворення засобами української мови, що й становить основне завдання практичної частини даної роботи. Такий підхід забезпечує високий ступінь достовірності при проведенні зіставного аналізу, оскільки ми працюємо не з гіпотетичними чи авторськими варіантами перекладу, а з тим текстом, який має статус офіційного документа в правовій системі України. Сформований корпус є замкненим, тобто він вичерпно представляє сукупність складних термінів, що відповідають критеріям відбору, в межах обраного джерела.

Кількісний показник у 133 термінологічні одиниці, на перший погляд, може видатися відносно невеликим у порівнянні з гігантськими масивами даних, що використовуються в сучасній комп'ютерній лінгвістиці. Однак у контексті вузькоспеціалізованого, якісного дослідження юридичної термінології такий обсяг є не лише достатнім, але й оптимальним. Він забезпечує необхідний баланс між кількісною репрезентативністю та

можливістю глибокого якісного аналізу. З одного боку, 133 одиниці – це достатня база для виявлення статистично значущих закономірностей, зокрема для визначення домінантних структурних моделей та частотності застосування певних перекладацьких трансформацій. З іншого боку, такий обсяг дозволяє уникнути поверхневості та провести ретельний аналіз кожного окремого випадку, враховуючи семантичні нюанси, контекстуальні особливості та юридичне підґрунтя кожного терміна, що було б неможливо при роботі з багатомільйонними корпусами. Отже, обраний обсяг є методологічно виправданим компромісом, що відповідає меті та завданням кваліфікаційної роботи.

Важливою характеристикою сформованого корпусу є його структурне розмаїття. Вибірка не обмежується лише найпростішими двокомпонентними конструкціями, а охоплює широкий спектр синтаксичних моделей, притаманних англomовній юридичній мові. У корпусі представлені класичні атрибутивні словосполучення моделей «прикметник + іменник» (*lawful restrictions, significant disadvantage*) та «іменник + іменник» (*public hearing, admissibility criteria*). Крім того, значну частину становлять більш складні, багатоконпонентні номінації, що включають прийменникові конструкції (*prohibition of abuse of rights, right of appeal in criminal matters*), герундіальні звороти (*derogating from an obligation*) та предикативні одиниці, що набули термінологічного статусу (*right not to be tried or punished twice*). Таке структурне розмаїття є надзвичайно цінним, оскільки дозволяє дослідити перекладацькі рішення для широкого кола синтаксичних викликів та зробити висновки, які не будуть обмежені аналізом лише одного чи двох найпоширеніших типів термінологічних словосполучень.

Не менш важливою є і семантико-тематична репрезентативність корпусу. Відібрані 133 терміни охоплюють практично всі ключові концептуальні сфери, що регулюються Європейською конвенцією з прав людини. Умовно їх можна поділити на кілька великих тематичних груп, хоча

такий поділ і буде певною мірою довільним через взаємопроникнення понять. До вибірки увійшли терміни, що позначають:

- фундаментальні матеріальні права та свободи (*right to life, freedom of expression*);
- процесуальні права та гарантії справедливого судочинства (*right to a fair trial, presumption of innocence*);
- інституційні поняття та назви органів (*European Court of Human Rights, Grand Chamber*);
- загальні правові принципи та умови обмеження прав (*public interest, prohibition of discrimination*).

Завдяки такій тематичній широті аналіз не буде зосереджений на якійсь одній вузькій галузі права, а дозволить отримати узагальнену картину особливостей перекладу міжнародно-правової термінології в усьому її концептуальному багатстві.

Підсумовуючи, у межах дослідження було сформовано репрезентативний паралельний корпус на основі тексту Європейської конвенції з прав людини та її офіційного українського перекладу, обраних через їхню фундаментальну правову значущість та термінологічну щільність. Застосовано метод суцільної вибірки з чітко визначеними критеріями включення, що дозволило об'єктивно ідентифікувати 133 складні терміни – багатокомпонентні номінативні одиниці зі стабільним семантичним значенням. Ключовими критеріями відбору стали структурна складність та семантична цілісність, при цьому з аналізу було виключено прості терміни та нетермінологічні фрази. Створений корпус є методологічно виправданою емпіричною базою, оптимальною для проведення глибокого якісного аналізу структурно-семантичних особливостей та перекладацьких аспектів термінології міжнародно-правових документів.

2.2 Систематизація та аналіз сформованого корпусу англomовних термінів і їхніх українських відповідників

Системний аналіз будь-якого термінологічного масиву неминуче починається з його структурної класифікації. Синтаксична будова терміна є однією з його фундаментальних характеристик, що безпосередньо впливає на процеси його розуміння, інтерпретації та, що найважливіше для нашого дослідження, перекладу. Від того, наскільки простою чи розгалуженою є структура вихідної одиниці, значною мірою залежить вибір перекладацької стратегії – від прямого калькування до комплексних граматичних трансформацій. Метою даного підрозділу є систематизація 133 складних термінів, що увійшли до корпусу дослідження, за їхніми структурними моделями (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Класифікація складних термінів за структурними моделями

Структурна модель	Приклади
Прикметник + Іменник (Adj + N)	<i>Fundamental Freedoms, Inhuman treatment, Reasonable suspicion, Lawful restrictions, Public safety, Final judgments, Individual applications, Six-month period</i>
Іменник + Іменник (N + N)	<i>Human Rights, Death penalty, Family life, Court expenditure, Admissibility criteria, State administration</i>
Іменник + прийменник + Іменник (N + Prep + N)	<i>Right to life, Deprivation of liberty, Prohibition of torture, Examination of the case, Rule of law, Group of individuals</i>
Складні іменникові словосполучення (більше 3 компонентів)	<i>High Contracting Parties, Right to a fair trial, Non-governmental organisation, General principles of international law, Freedom of assembly and association</i>
Дієслівні та інфінітивні конструкції (Inf + ...)	<i>To examine witnesses, To found a family, To form trade unions, To join trade unions, To hold opinions</i>
Фрази-речення та предикативні конструкції	<i>No punishment without law, Right not to be tried or punished twice, Free to leave any country</i>

Як бачимо, в створеному корпусі зустрічаються шість видів термінів за структурною будовою. Водночас, для здійснення повного аналізу необхідна і кількісна класифікація, адже такий розподіл, кількісно проілюстрований на рисунку 2.2.1, дозволить не лише отримати об'єктивне уявлення про

синтаксичну архітектуру англomовної терміносистеми Конвенції, але й створить необхідне підґрунтя для подальшого, більш глибокого аналізу перекладацьких рішень, застосованих для відтворення цих структур засобами української мови.

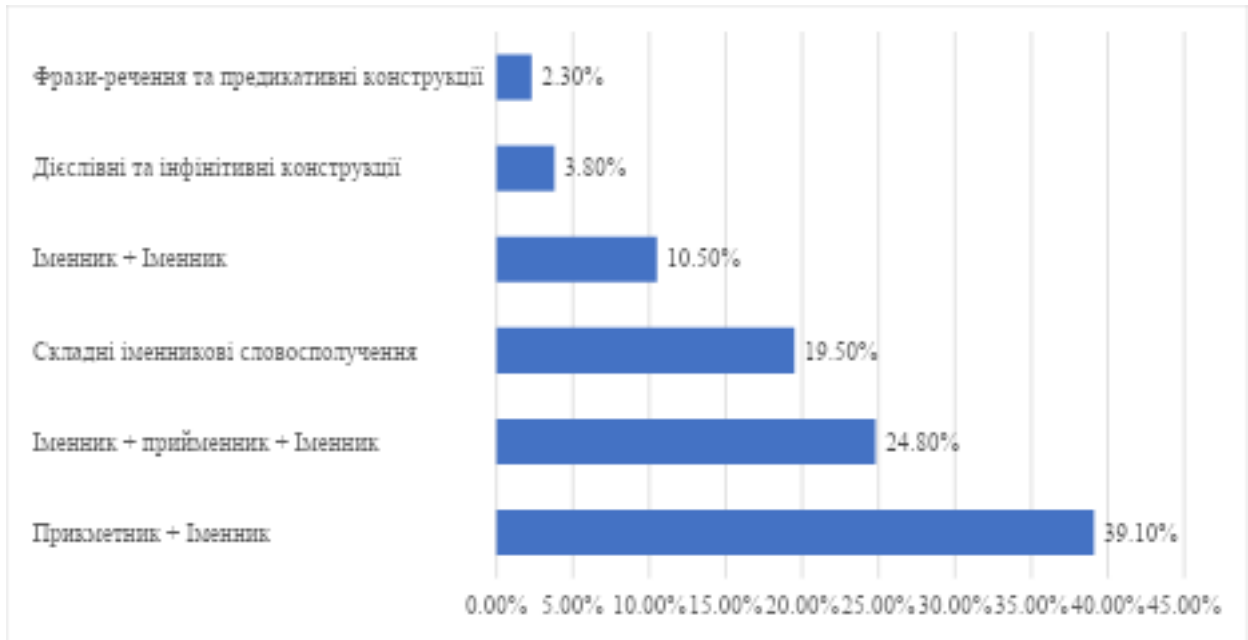

Рис. 2.2.1 Частотність застосування структурних моделей складних термінів в оригінальному тексті Європейської конвенції з прав людини

Як демонструють кількісні дані, у досліджуваному корпусі спостерігається безумовне домінування однієї структурної моделі – «Прикметник + Іменник» (Adj + N). На цю групу припадає 52 термінологічні одиниці, що становить 39.1% від усього масиву. Така висока частотність є цілком закономірною для юридичного дискурсу, адже ця конструкція є надзвичайно продуктивним та ефективним інструментом для творення нових понять. Вона дозволяє з максимальною точністю та лаконічністю модифікувати загальне поняття, виражене опорним іменником, за допомогою конкретизуючої ознаки, вираженої прикметником. Прикладами таких термінів є *Fundamental Freedoms*, *Reasonable suspicion*, *Public safety*, *Final judgments* та багато інших. Ця модель забезпечує прозорість семантики та синтаксичну ясність, що є ключовими вимогами до мови права, спрямованої

на уникнення двозначності та забезпечення однозначного тлумачення правових норм.

Другою за поширеністю структурною моделлю в нашому корпусі є «Іменник + прийменник + Іменник» (N + Prep + N), яка охоплює 33 терміни, або 24.8% від загальної кількості. На відміну від прямої атрибуції, характерної для моделі «Adj + N», ця конструкція дозволяє виражати більш складні семантико-синтаксичні відношення між компонентами терміна. Найчастіше вона слугує для позначення об'єкта, на який спрямоване поняття, виражене стрижневим іменником, як у термінах *Right to life*, *Prohibition of torture* чи *Protection of property*. Також ця модель може вказувати на сферу застосування (*Rule of law*), належність (*Jurisdiction of the Court*) або складові елементи поняття (*Composition of the Grand Chamber*). Висока частотність цієї моделі свідчить про те, що для мови міжнародного права критично важливо не лише назвати явище, а й чітко окреслити його межі, об'єкт та сферу дії, для чого прийменникові конструкції є незамінним синтаксичним інструментом.

Третю значну групу, що налічує 26 одиниць (19.5% корпусу), становлять складні іменникові словосполучення, які складаються з трьох і більше компонентів. Ці терміни є вершиною структурної складності в досліджуваному матеріалі і демонструють прагнення мови права до максимальної деталізації та точності. Такі конструкції, як *High Contracting Parties*, *Right to respect for private and family life* або *General principles of international law*, є розгорнутими номінаціями, де кожен додатковий компонент слугує для подальшого звуження та конкретизації значення. Їхнє існування зумовлене потребою найменувати комплексні, багатогранні правові явища, які неможливо адекватно описати двослівною конструкцією. Як буде показано далі, саме ці багатокомпонентні терміни становлять найбільший виклик для перекладача, оскільки їхнє відтворення часто вимагає не лише пошуку лексичних відповідників, а й повної перебудови синтаксичної структури для збереження змісту та відповідності нормам цільової мови.

Модель «Іменник + Іменник» (N + N), представлена 14 термінами (10.5% корпусу), хоч і не є домінантною, проте становить значний інтерес для перекладознавчого аналізу. Такі терміни, як *Human Rights*, *Death penalty* та *Admissibility criteria*, є яскравим прикладом тенденції англійської мови до номіналізації та утворення компактних атрибутивних конструкцій, де перший іменник виконує функцію означення для другого. Цей спосіб терміноутворення є надзвичайно продуктивним в англійській мові, однак менш характерним для української, де перевага надається прикметниковим або прийменниковим конструкціям. Відтак, переклад термінів цієї групи часто супроводжується граматичними трансформаціями, зокрема заміною іменника-означення на прикметник (*death penalty* → *смертна кара*), що робить цю групу показовою для вивчення міжмовних синтаксичних розбіжностей.

Найменш чисельними є дві останні групи. Дієслівні та інфінітивні конструкції, що налічують 5 одиниць (3.8%), представлені такими термінами, як *To examine witnesses* та *To hold opinions*. Їхня особливість полягає в тому, що вони номінують не статичне поняття, а процесуальну дію, зберігаючи при цьому дієслівну форму. Ще більш унікальною є група фраз-речень та предикативних конструкцій (3 одиниці, 2.3%), до якої належать такі терміни, як *No punishment without law* та *Right not to be tried or punished twice*. Ці одиниці за своєю структурою є цілими предикативними зворотами або реченнями, які в юридичному контексті Конвенції функціонують як єдиний, неподільний термін, що позначає фундаментальний правовий принцип. Хоча ці групи є нечисленними, їхня наявність свідчить про те, що терміносистема права не обмежується лише іменниковими словосполученнями, а здатна термінологізувати й більш складні синтаксичні структури для позначення комплексних ідей.

Отже, проведений структурний аналіз корпусу дослідження дозволяє зробити кілька узагальнюючих висновків. Терміносистема Європейської конвенції з прав людини характеризується значним домінуванням

атрибутивних іменникових конструкцій, серед яких провідне місце посідає модель «Прикметник + Іменник». Загалом, іменникові словосполучення різних типів (моделі Adj+N, N+Prep+N, Complex та N+N) складають понад 93% усього корпусу, що підкреслює виразно номінативний характер юридичної мови, її прагнення до об'єктивації та стислого найменування правових реалій.

Після аналізу структурних моделей термінологічних одиниць наступним логічним кроком є їхня семантична класифікація. Якщо структурний аналіз дозволяє зрозуміти, «як» побудована термінологія, то семантичний розкриває, «що» саме вона позначає, які концептуальні сфери охоплює та які ідеї є центральними для досліджуваного документа. Розподіл термінів за тематичними групами дозволяє виявити концептуальну архітектуру тексту, побачити співвідношення між різними типами правових понять та зрозуміти пріоритети, закладені його авторами. Для цілей даного дослідження увесь корпус зі 133 складних термінів було розподілено на шість основних семантичних груп, що відображають ключові аспекти правового регулювання Конвенції (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Семантична класифікація складних термінів за тематичними групами

Тематична група	Приклади з корпусу
1. Фундаментальні (матеріальні) права та свободи	<i>Human Rights, Right to life, Right to marry, Freedom of expression, Right to education, Freedom of movement, Protection of property</i>
2. Процесуальні права та гарантії	<i>Right to a fair trial, Lawful arrest or detention, Presumption of innocence, Right to an effective remedy, Right of appeal in criminal matters</i>
3. Заборони та обмеження прав	<i>Prohibition of torture, Prohibition of slavery and forced labour, Prohibition of discrimination, Lawful restrictions, Limitation on use of restrictions on rights</i>
4. Інституції, органи та посади	<i>European Court of Human Rights, High Contracting Parties, Grand Chamber, Committees, Secretary General of the Council of Europe</i>
5. Загальні правові принципи та поняття	<i>National security, Public interest, General interest, Presumption of innocence, General principles of international law, Rule of law</i>

6. Юридичні дії та процедури	<i>Individual applications, Friendly settlement, Examination of the case, Exhaustion of domestic remedies, To examine witnesses, Striking out applications</i>
------------------------------	--

Як і при структурному аналізі, одразу доповнимо таблицю кількісним аналізом тематичних груп (рис. 2.2.2).

Рис. 2.2.2 Частотність тематичних груп термінів у корпусі дослідження

Перша і найбільша тематична група – «Фундаментальні (матеріальні) права та свободи» – є концептуальним ядром усього документа. Як свідчать дані рисунку 2.2.2, до цієї категорії належить 35 термінів, що становить 26.3% від усього корпусу. Така кількісна перевага є цілком очікуваною, адже головна місія Конвенції полягає саме в проголошенні та гарантуванні цих прав. До цієї групи входять такі основоположні поняття, як *Human Rights*, *Right to life*, *Freedom of expression*, *Right to marry* та *Protection of property*. Ці терміни позначають основні цінності, на яких ґрунтується європейський

правопорядок. З погляду перекладу, ці одиниці є особливо складними, оскільки вони часто мають високий ступінь абстракції та глибоке філософсько-правове підґрунтя. Їхнє адекватне відтворення вимагає від перекладача не просто знання мови, а й розуміння відповідних правових доктрин, щоб передати не лише буквальне значення, а й увесь обсяг прав та обов'язків, що стоїть за кожним таким терміном.

Друга за чисельністю є група «Процесуальні права та гарантії», що налічує 30 термінів (22.6% корпусу). Той факт, що ця категорія майже не поступається за обсягом попередній, є яскравим свідченням унікальності Конвенції. Вона не просто декларує права, а створює реальні механізми їхнього захисту. Терміни цієї групи, такі як *Right to a fair trial*, *Presumption of innocence*, *Lawful arrest or detention* та *Right to an effective remedy*, формують те, що можна назвати «інструкцією із застосування» прав людини. Вони регламентують процедури взаємодії особи з державою, особливо у кримінальному та адміністративному процесах, і встановлюють чіткі стандарти справедливого правосуддя. Переклад цих термінів вимагає максимальної точності, адже будь-яка помилка у відтворенні процесуальної норми може призвести до серйозних юридичних наслідків, зокрема до порушення права на захист. Ця група термінів є доказом того, що для європейської системи права те, «як» захищаються права, є не менш важливим, ніж те, «які» права захищаються.

Наступна важлива семантична група – «Заборони та обмеження прав», яка об'єднує 20 термінів, що становить 15.0% від усього масиву. Ця категорія відіграє ключову роль у делімітації сфери дії прав і свобод, адже більшість із них не є абсолютними. Такі терміни, як *Prohibition of torture*, *Prohibition of slavery and forced labour* та *Prohibition of discrimination*, встановлюють абсолютні заборони, тобто негативні зобов'язання держави, які не можуть бути порушені за жодних обставин. Інша частина термінів цієї групи, наприклад *Lawful restrictions* чи *Limitation on use of restrictions on rights*, визначає ті легітимні підстави, за яких держава може втручатися у здійснення

прав (наприклад, в інтересах національної безпеки чи громадського порядку). Точність перекладу цих термінів є критично важливою, оскільки вони окреслюють тонку межу між правомірним державним регулюванням та свавільним порушенням прав людини.

Четверта група, «Інституції, органи та посади», включає 18 термінів (13.5%) і позначає ключових акторів та структурні елементи системи Конвенції. Сюди належать назви головних дійових осіб, як-от *European Court of Human Rights* та *High Contracting Parties*, а також назви внутрішніх підрозділів Суду (*Grand Chamber, Committees, Chambers*) та посадових осіб (*Secretary General of the Council of Europe*). Ці терміни, по суті, є власними назвами або виконують схожу функцію. Їхній переклад, на перший погляд, може видатися менш складним, оскільки він часто зводиться до використання офіційно затверджених еквівалентів, транслітерації або калькування. Однак їхня роль у забезпеченні ясності та інституційної впізнаваності є надзвичайною. Послідовне та уніфіковане відтворення цих назв є запорукою правильного розуміння того, хто є хто в інституційній структурі європейського правозахисного механізму.

Дві останні групи, «Загальні правові принципи та поняття» та «Юридичні дії та процедури», хоч і є найменшими за кількістю (по 15 термінів, або 11.3% кожна), відіграють важливу системоутворюючу роль. Перша група об'єднує абстрактні поняття, що слугують орієнтирами для тлумачення інших норм, наприклад *Public interest, National security* та *General principles of international law*. Ці терміни часто є «оціночними», тобто їхній конкретний зміст визначається Судом у кожній окремій справі, що створює значні перекладацькі труднощі. Друга група, навпаки, є максимально конкретною і позначає специфічні дії та процеси, що відбуваються в рамках системи Конвенції: *Individual applications, Friendly settlement, Exhaustion of domestic remedies*. Ці терміни є «дієсловами» конвенційного механізму, що приводять його в рух. Разом ці дві групи формують концептуальний та

операційний апарат, в межах якого реалізуються права та функціонують інституції.

Таким чином, проведена семантична класифікація дозволяє побачити, що терміносистема Конвенції є досить різноманітною – в тексті зустрічається майже однакова кількість термінів як на позначення матеріальних прав, так і тих, що описують процесуальні механізми їхнього захисту. Присутність значної кількості термінів, що позначають заборони, інституції, принципи та конкретні дії, свідчить про високий ступінь розробленості та комплексності цієї правової системи.

Після того, як було проведено окремий аналіз структурних моделей та семантичних груп термінів, що складають корпус дослідження, доцільно здійснити зіставний аналіз, а саме порівняти структурні та семантичні характеристики англomовних термінологічних одиниць з їхніми офіційними українськими відповідниками. Таке порівняння дозволить виявити ступінь структурного ізоморфізму (збігу форми) та семантичної еквівалентності (збігу змісту) між двома мовами, а також ідентифікувати основні типи розбіжностей. Цей аналіз є необхідною передумовою для подальшої, більш детальної класифікації власне перекладацьких трансформацій, який буде проведено в підрозділі 2.3 представленого дослідження, оскільки він дає змогу побачити, де саме і чому перекладач змушений відходити від вихідної структури задля збереження юридичної точності.

На структурному рівні зіставлення англomовних та українських термінів виявляє цікаву динаміку між прагненням до збереження форми та необхідністю адаптації до норм цільової мови. Повний структурний ізоморфізм, коли український відповідник повністю копіює синтаксичну модель оригіналу, є радше винятком, аніж правилом, хоча і зустрічається доволі часто в найпростіших конструкціях. Найбільш показовою в цьому плані є домінантна модель «Прикметник + Іменник», де часто спостерігається пряма відповідність, як-от у парах *Fundamental Freedoms* → *Основоположні свободи* або *Reasonable time* → *Розумний строк*. Однак навіть тут можуть

виникати розбіжності. Значно яскравіше системні відмінності між мовами проявляються при перекладі термінів моделі «Іменник + Іменник». Англійська схильність до творення таких компактних номінативних сполук (*Death penalty, Court expenditure*) стикається з аналітичною природою української мови, що здебільшого вимагає трансформації в модель «Прикметник + Іменник» (*Смертна кара*) або «Іменник + Іменник у родовому відмінку» (*Витрати Суду*).

Для наочної ілюстрації основних типів структурних співвідношень між англomовними термінами та їхніми українськими перекладами зведемо їх до порівняльної таблиці 2.2.3.

Таблиця 2.2.3

Приклади структурних співвідношень між англomовними термінами та їхніми українськими відповідниками

Структурна модель (EN)	Англomовний термін	Український переклад	Структурна модель (UA) та аналіз
Adj + N	<i>Reasonable suspicion</i>	<i>Обґрунтована підозра</i>	Adj + N (Повний структурний ізоморфізм)
N + N	<i>Death penalty</i>	<i>Смертна кара</i>	Adj + N (Трансформація: іменник-означення → прикметник)
N + Prep + N	<i>Prohibition of torture</i>	<i>Заборона катування</i>	N + N (у родовому відмінку) (Трансформація: прийменникова конструкція → безприйменникова)
Adj + N	<i>Degrading treatment</i>	<i>Таке, що принижує гідність, поводження</i>	Дієприкметниковий зворот + N (Лексико-граматична трансформація: експлікація)
Complex Nominal Phrase	<i>Right to liberty and security of person</i>	<i>Право на свободу та особисту недоторканність</i>	Complex Nominal Phrase (Частковий ізоморфізм зі зміною граматичних категорій)

Переходячи до семантичного рівня, варто зазначити, що головним пріоритетом офіційного перекладу є досягнення максимальної юридичної та семантичної еквівалентності, часто навіть ціною повної відмови від структурної подібності. Мета перекладача – відтворити не стільки слова, скільки правове поняття, яке за ними стоїть. Яскравим прикладом цього є

термін *Degrading treatment*. Його дослівний переклад «принизливе поводження» не передавав би всієї глибини юридичного змісту, закладеного в практику ЄСПЛ. Тому офіційний переклад вдається до описової конструкції (експлікації) – *Take, що принижує гідність, поводження*, яка хоч і є структурно громіздкою, проте семантично значно точніша. Це демонструє, що при перекладі юридичних термінів семантична адекватність завжди переважає над формальною відповідністю. Особливо гостро ця проблема постає при наявності так званих «концептуальних лакун», коли певне поняття з англосаксонської правової системи не має прямого відповідника в українській, що змушує перекладачів створювати описові еквіваленти або вводити неологізми.

Зіставний аналіз також показує чітку кореляцію між семантичною групою терміна та ймовірністю його структурної трансформації при перекладі. Наприклад, терміни з групи «Інституції, органи та посади» (*European Court of Human Rights* → *Європейський суд з прав людини*) майже завжди перекладаються шляхом калькування, тобто повного копіювання вихідної структури. Це робиться для забезпечення впізнаваності та статусу власної назви. Схожа тенденція спостерігається і в групі «Загальні правові принципи та поняття» (*Public interest* → *Суспільний інтерес*). Натомість терміни, що позначають процесуальні гарантії або заборони, значно частіше піддаються структурним змінам. Перекладач прагне максимально чітко та однозначно передати зміст норми, а тому обирає ту українську конструкцію, яка є найбільш природною та зрозумілою для юриста, навіть якщо вона далека від англومовного оригіналу. Це свідчить про те, що вибір перекладацької стратегії не є випадковим, а залежить від функціонального навантаження терміна.

Підсумовуючи, в результаті проведеного аналізу було систематизовано корпус зі 133 англومовних юридичних термінів та їхніх українських відповідників за структурними та семантичними ознаками. Структурна класифікація виявила домінування атрибутивних іменникових конструкцій,

що підкреслює номінативний характер юридичної мови, тоді як семантичний розподіл засвідчив концептуальний баланс між термінами на позначення фундаментальних прав, процесуальних гарантій та правових заборон. Зіставний аналіз продемонстрував, що в офіційному перекладі пріоритетом є досягнення семантичної та юридичної еквівалентності, навіть ціною значних структурних трансформацій. Встановлено, що вибір перекладацької стратегії є функціонально зумовленим: терміни-назви інституцій здебільшого калькують, тоді як процесуальні поняття часто зазнають граматичних змін для досягнення максимальної точності.

2.3 Перекладацькі трансформації у відтворенні складної термінології

Переклад юридичних текстів, особливо таких нормативно значущих, як міжнародні документи, є процесом, що виходить далеко за межі простого пошуку словникових відповідників. Це складна інтелектуальна діяльність, що відбувається на перетині двох мовних систем, двох правових культур та двох концептуальних картин світу. Через неминучі асиметрії, що існують між будь-якою парою мов на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях, досягнення абсолютної еквівалентності є радше теоретичним ідеалом, аніж практичною реальністю. Саме для подолання цих розбіжностей перекладач свідомо чи інтуїтивно застосовує цілий арсенал спеціальних прийомів, які в перекладознавстві отримали назву перекладацьких трансформацій, які являють собою будь-які зміни, що вносяться до структури чи семантики вихідного тексту з метою збереження його ключової інформації, функціонального призначення та прагматичного ефекту в тексті перекладу.

Для систематизації та об'єктивного аналізу перекладацьких рішень, застосованих у офіційному перекладі Конвенції, необхідно спиратися на чітку та науково обґрунтовану теоретичну базу. У межах даної роботи за таку

основу було обрано класифікацію перекладацьких трансформацій, розроблену відомим українським перекладознавцем В. І. Карабаном (2004). Цей вибір зумовлений кількома факторами. По-перше, його класифікація є системною та логічною, чітко розмежовуючи трансформації на два основні типи: лексичні, що стосуються змін на рівні слів та їхніх значень, та граматичні, що охоплюють зміни в морфологічній та синтаксичній будові. По-друге, вона є достатньо деталізованою, виокремлюючи такі конкретні прийоми, як конкретизація, генералізація, субституція, пермутація та інші, що дозволяє проводити глибокий та точний аналіз. По-третє, ця класифікація є добре адаптованою до реалій перекладу саме між англійською та українською мовами, враховуючи їхні типологічні відмінності. Використання цього наукового інструментарію дозволить нам уникнути суб'єктивних оцінок та перейти до послідовного й доказового аналізу перекладацьких стратегій.

Ідеальним сценарієм у юридичному перекладі вважається досягнення максимальної відповідності між вихідним текстом та текстом перекладу не лише на семантичному, але й на структурному рівні. Коли така відповідність досягається, можна говорити про застосування прийому дослівного перекладу або калькування. Ця стратегія, яку можна охарактеризувати як переклад з мінімальними трансформаціями або їх повною відсутністю, є пріоритетною, оскільки вона забезпечує найвищий ступінь формальної точності та об'єктивності, зводячи до мінімуму особистісне втручання перекладача в текст. Калькування передбачає створення в мові перекладу словосполучення, що є точною копією структури вихідної одиниці. Цей прийом є можливим та доцільним лише за умови, що між мовами існує паралелізм на рівні синтаксичних моделей, а отримана в результаті конструкція не порушує лексичних та граматичних норм мови перекладу. В нашому корпусі ми спостерігаємо численні приклади успішного застосування цього методу.

Найчастіше прийом калькування застосовується при перекладі термінів, утворених за домінантною структурною моделлю «Прикметник + Іменник»,

що детально розглядалася в підрозділі 2.2. Оскільки ця модель є однаково продуктивною як для англійської, так і для української мови, перекладач часто має можливість просто замінити англійські компоненти на їхні прямі українські словникові відповідники, повністю зберігши вихідну структуру. Яскравими ілюстраціями цього є термінологічні пари, *Fundamental Freedoms* → *Основоположні свободи*; *Public interest* → *Суспільний інтерес*:

*Considering that the aim of the Council of Europe is the achievement of greater unity between its members and that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realisation of Human Rights and **Fundamental Freedom*** (European Commission of Human Rights, 2021, с. 5).

*Знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті **основоположні свободи**, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать* (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 5).

*The rights set forth in paragraph 1 may also be subject, in particular areas, to restrictions imposed in accordance with law and justified by the **public interest** in a democratic society* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 37).

*Права, викладені в пункті 1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдовуються **суспільними інтересами** в демократичному суспільстві* (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 37).

В обох випадках ми бачимо повний структурний та семантичний ізоморфізм. Перекладач не вносить жодних змін до синтаксичної будови, оскільки отримані українські словосполучення є граматично правильними, стилістично доречними та семантично точними. Такий підхід є найбажанішим, оскільки він забезпечує прозорість та легкість у співвіднесенні оригіналу з перекладом, що є критично важливим для юридичних документів.

Стратегія калькування не обмежується лише двокомпонентними атрибутивними конструкціями. Вона також успішно застосовується і до більш складних, зокрема прийменникових, моделей, за умови наявності структурних аналогів в українській мові. При цьому в таких випадках найчастіше застосовується граматична перекладацька трансформація під назвою субституція, за якої змінюються, наприклад, частини мови. Прикладом може слугувати термін *Right to marry*, який перекладено як *Право на шлюб*:

*Men and women of marriageable age have the **right to marry** and to found a family, according to the national laws governing the exercise of this right* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 13).

*Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають **право на шлюб** і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права* (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 13).

Тут ми бачимо, що англійська конструкція «Іменник + прийменник + Інфінітив (to marry)» трансформується в українську «Іменник + прийменник + Іменник (на шлюб)», тобто відбувається заміна частини мови. Водночас використання субституції не є обов'язковим, як це відбувається, наприклад, при перекладі назв інституцій, де збереження вихідної структури є запорукою впізнаваності:

*To ensure the observance of the engagements undertaken by the High Contracting Parties in the Convention and the Protocols thereto, there shall be set up a **European Court of Human Rights**, hereinafter referred to as “the Court”* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 15).

*Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї створюється **Європейський суд з прав людини**, який далі називається “Суд”* (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 15).

Термін *European Court of Human Rights* → *Європейський суд з прав людини* є класичним прикладом кальки, де кожен компонент послідовно

замінено на його прямий відповідник, що призводить до створення офіційної, нормативно закріпленої назви.

Однак важливо розуміти, що можливість застосування дослівного перекладу є радше вдалим збігом, аніж універсальним правилом. Ця стратегія є ефективною лише тоді, коли лінгвістичні та концептуальні системи мови оригіналу та мови перекладу демонструють високий ступінь збіжності. Навіть незначна розбіжність у семантичному обсязі слів, граматичних традиціях чи юридичних реаліях може зробити калькування неможливим або призвести до створення штучних, неприродних конструкцій, які в перекладознавстві називають «фальшивими друзями перекладача» або інтерференцією. Успіх цього прийому залежить від наявності в мові перекладу вже усталеного, прямого еквівалента, який точно відповідає вихідному поняттю. Коли ж такий еквівалент відсутній, механічне копіювання структури може спотворити зміст або порушити норми цільової мови, змушуючи перекладача вдаватися до більш складних та креативних рішень.

Якщо калькування є стратегією, що прагне до максимального збереження вихідної форми, то лексичні трансформації являють собою набір інструментів для її свідомої та цілеспрямованої зміни. Необхідність у таких змінах виникає тоді, коли прямий переклад є неможливим через системні розбіжності між мовами або коли він призводить до семантичних неточностей, стилістичних порушень чи концептуальних лакун. Лексичні трансформації, за визначенням В. Карабана, полягають у зміні лексичних компонентів вихідного тексту з метою адекватної передачі їхніх семантичних, стилістичних та прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу. Аналіз офіційного перекладу Конвенції показує, що перекладачі активно вдавалися до цих прийомів для досягнення юридичної еквівалентності. Найбільш поширеними серед них виявилися конкретизація, додавання, вилучення та контекстуальна заміна, тоді як інші, наприклад,

формальна негативація, у досліджуваному матеріалі не були виявлені, що є цілком закономірним для цього типу тексту.

Одним із найчастотніших лексичних прийомів у нашому корпусі є конкретизація, що полягає в заміні слова ширшої семантики в оригіналі словом вузької семантики в перекладі. Ця трансформація є надзвичайно важливою для юридичного перекладу, оскільки вона дозволяє усунути потенційну двозначність та адаптувати загальне поняття до специфічної термінології мови перекладу. В дослідженій вибірці вона зустрічається, наприклад, у випадку *public authority* → *орган державної влади*:

*There shall be no interference by a **public authority** with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 11).

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 11).

Англійське слово *public* має широку семантику («публічний», «громадський», «суспільний», «державний»). В українському перекладі його було конкретизовано до слова *державної*. Це абсолютно виправдано, оскільки в контексті Конвенції йдеться саме про втручання з боку державних органів, а не будь-яких громадських інституцій. При цьому, як бачимо, при перекладі присутня ще одна трансформація, а саме додавання, адже в оригіналі ми не зустрічаємо аналогів слова *орган*, яке додатково конкретизує владні інституції, про які йдеться в тексті.

Зустрічаються в тексті і протилежний конкретизації вид трансформації - генералізація. Класичним прикладом є переклад терміна *Right to a fair trial* як *Право на справедливий суд*. Англійське слово *trial* має більш вузьке значення («судовий розгляд», «судовий процес»), тоді як український термін *суд* є ширшим, охоплюючи не лише сам процес, а й інституцію та принципи правосуддя. Однак у даному контексті перекладач обирає саме термін *суд*, оскільки словосполучення «справедливий суд» є усталеною, доктринально закріпленою конструкцією в українському праві, що максимально точно передає суть гарантії, передбаченої статтею 6 Конвенції. Таким чином, формально вужче поняття *trial* конкретизується через більш широке, але концептуально точніше поняття *суд*.

Вище ми вже розглядали випадок пов'язаної з попередніми трансформації додавання, яка передбачає введення в текст перекладу додаткових лексичних елементів для роз'яснення або уточнення змісту. Часто цей прийом слугує саме для конкретизації значення одного з компонентів терміна. Наприклад, термін *Right to liberty and security of person* перекладено як *Право на свободу та особисту недоторканність*.

Everyone has the right to liberty and security of person (European Commission of Human Rights, 2021, с. 8).

Кожен має право на свободу та особисту недоторканність (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 8).

Як бачимо, тут до українського відповідника *недоторканність* було додано прикметник *особисту*. Це зроблено для того, щоб чітко відмежувати це право від інших видів недоторканності (наприклад, недоторканності житла чи таємниці листування) та привести термін у відповідність до усталеної формули, що використовується в Конституції та законодавстві України. Інший показовий приклад – *General principles of international law* → *Загальновизнані принципи міжнародного права*:

*No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the **general principles of international law*** (European Commission of Human Rights, 2021, с. 33).

*Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або **загальновизнаними принципами міжнародного права*** (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 33).

В даному випадку додавання слова загальновизнані замість прямого відповідника загальні посилює юридичну вагу терміна та точніше відображає його доктринальний зміст в українській науці міжнародного права.

Протилежною за своєю суттю, але не менш важливою є трансформація вилучення, коли з тексту перекладу усувається певний лексичний елемент, наявний в оригіналі. Зазвичай це стосується слів, що є семантично надлишковими в мові перекладу або коли їхнє збереження порушувало б її стилістичні чи граматичні норми. У юридичних текстах цей прийом часто застосовується для досягнення гендерної нейтральності та вищого ступеня узагальнення. Так, термін *Freedom to choose his residence* було перекладено як *Свобода вибору місця проживання*:

*Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and **freedom to choose his residence*** (European Commission of Human Rights, 2021, с. 36).

*Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, в межах цієї території має право на свободу пересування і **свободу вибору місця проживання*** (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 36).

В українському варіанті було вилучено англійський присвійний займенник *his*, оскільки його збереження (наприклад, «свобода обирати своє місце проживання») внесло б у текст особовий, а не загальнононормативний характер. Українська юридична мова тяжіє до безособових, узагальнених формулювань, тому таке вилучення є абсолютно виправданим і необхідним для дотримання жанрових вимог.

Мабуть, найкреативнішим та найскладнішим лексичним прийомом є контекстуальна заміна, що полягає у використанні слова чи словосполучення, яке не є прямим словниковим відповідником, але максимально точно передає зміст вихідної одиниці в конкретному контексті. Ця трансформація є необхідною, коли дослівний переклад є незрозумілим, некоректним або спотворює юридичну суть явища. Яскравий приклад – переклад терміна *Striking out applications* як *Ухвалення рішення*. Буквальний переклад – «викреслення заяв» – не лише звучить неприродно, але й не передає суті процедури, яка полягає в тому, що Суд на певній стадії ухвалює остаточне рішення щодо заяви. Тому перекладач обирає термін, який позначає не саму дію, а її функціональний результат. Ще один приклад – *Just satisfaction* → *Справедлива сатисфакція*.

*If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford **just satisfaction** to the injured party* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 24).

*Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні **справедливу сатисфакцію*** (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 24).

Тут англійське слово satisfaction (задоволення, відшкодування) замінено на запозичений термін сатисфакція, який, хоч і не є питомо українським, проте став усталеним та єдино правильним в юридичному дискурсі, пов'язаному з практикою ЄСПЛ.

Варто також зазначити, що деякі лексичні трансформації з класифікації В. Карабана, зокрема формальна негативація та лексична перестановка, у нашому корпусі не знайшли чіткого вираження. Відсутність генералізації є цілком логічною: юридичний переклад прагне до максимальної точності, а

узагальнення може призвести до небезпечної неоднозначності та розмиття правових норм. Формальна негативація є радше стилістичним прийомом, нехарактерним для строгої та прямолінійної мови міжнародних договорів. Що стосується лексичної перестановки, то вона, як правило, є складовою більш широкої граматичної трансформації (пермутації) і рідко виступає як самостійний прийом на рівні складного терміна. Відсутність цих трансформацій лише підкреслює специфіку досліджуваного матеріалу, де пріоритетом є не стилістична вишуканість, а юридична прецизійність.

На додаток до лексичних змін, що стосуються вибору слів та їхніх значень, перекладач у своїй роботі неминуче вдається до граматичних трансформацій. Це зумовлено тим, що англійська та українська мови належать до різних мовних типів: англійська є мовою переважно аналітичною, де граматичні відношення виражаються за допомогою порядку слів та службових частин мови, тоді як українська – синтетичною, де ті ж самі відношення передаються через систему відмінків, родів та дієвідмін, тобто через зміну форми самого слова. Ці глибинні системні відмінності роблять дослівне копіювання граматичної структури оригіналу в перекладі часто неможливим або призводять до створення громіздких, неприродних конструкцій. Граматичні трансформації, за В. Карабаном, полягають у зміні граматичних характеристик слова, словосполучення або речення. В офіційному перекладі Конвенції ми спостерігаємо послідовне та виправдане застосування цілої низки таких трансформацій, що свідчить про глибоке розуміння перекладачами норм української мови.

Найбільш поширеною та різноманітною граматичною трансформацією в нашому корпусі є субституція, тобто заміна однієї граматичної форми на іншу. Найчастіше вона проявляється у вигляді *заміни частини мови*. Як було зазначено раніше, англійська мова активно використовує модель «Іменник + Іменник» для створення атрибутивних конструкцій. Українська мова в таких випадках тяжіє до моделі «Прикметник + Іменник». Ця системна розбіжність змушує перекладача регулярно застосовувати субституцію, замінюючи

англійський іменник-означення на український прикметник. Класичними прикладами є пари *Death penalty* → *Смертна кара* та *Family life* → *Сімейне життя*:

*A State may make provision in its law for the **death penalty** in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war; such penalty shall be applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 41).

*Держава може передбачити у своєму законодавстві **смертну кару** за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни; таке покарання застосовується тільки у випадках, передбачених законом і згідно з його положеннями* (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 41).

Іншим поширеним видом субституції є заміна прийменникової конструкції на безприйменникову з іменником у відповідному відмінку, найчастіше родовому. Так, термін *Prohibition of torture* → *Заборона катування* демонструє заміну англійської моделі з прийменником *of* на типову для української мови конструкцію з родовим відмінком.

Трансформація пермутації (перестановки), що полягає у зміні порядку слів чи компонентів словосполучення, у чистому вигляді зустрічається в нашому матеріалі доволі рідко. Це пов'язано з тим, що порядок слів у межах складного терміна зазвичай є відносно фіксованим і в англійській, і в українській мовах. Значно частіше пермутація виступає не як самостійний прийом, а як супутній елемент інших, більш глибоких граматичних змін. Наприклад, у терміні *Exhaustion of domestic remedies* → *Вичерпання національних засобів юридичного захисту* (№18) ми бачимо, що англійське словосполучення *domestic remedies* не просто перекладається, а й зазнає внутрішньої перебудови.

*The Court may only deal with the matter after all **domestic remedies** have been exhausted, according to the generally recognised rules of international law, and within a period of four months from the date on which the final decision was taken* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 21).

Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 21).

Як бачимо, компоненти domestic (вітчизняні, внутрішні) та remedies (засоби захисту) не лише перекладаються, а й міняються місцями та доповнюються іншими словами, утворюючи усталену українську конструкцію. Таким чином, пермутація тут є не причиною, а наслідком більш комплексної перебудови терміна з метою адаптації до норм української юридичної термінології.

Граматичні трансформації додавання та вилучення також відіграють важливу роль в адаптації вихідного тексту. Граматичне вилучення спрямоване на усунення надлишкових службових слів – найчастіше прислівників та артиклів, які при перекладі з англійської можна опустити. Наприклад, при перекладі терміну *Deprivation of life* (Позбавлення життя) або *Number of judges* (Кількість суддів) опускаються прийменники *to* та *of*, а при перекладі *Exigencies of the situation* (Гострота становища) опускається ще і артикль *the*. Граматичне додавання, у свою чергу, часто є невіддільною частиною прийому експлікації, коли для передачі значення одного слова доводиться додавати цілу граматичну конструкцію. Наприклад:

*No one shall be subjected to torture or to inhuman or **degrading treatment** or punishment* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 7).

*Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи **такому, що принижує гідність, поводженню** або покаранню* (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 7).

Переклад терміна *Degrading treatment* є найяскравішим прикладом, де для передачі значення англійського дієприкметника *degrading* в український текст було введено цілий підрядний дієприкметниковий зворот.

Часто перекладачу доводиться вдаватись і до комплексних трансформацій, які поєднують у собі дві або більше простіших граматичних та лексичних змін. Такі трансформації застосовуються у найскладніших випадках, коли розбіжності між мовами є настільки значними, що простої заміни чи перестановки недостатньо. Показовим випадком є термін *Right not to be tried or punished twice* → *Право не бути притягненим до суду або покараним двічі*.

*No one shall be liable **to be tried or punished again** in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offence for which he has already been finally acquitted or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State* (European Commission of Human Rights, 2021, с. 46).

Нікого не може бути вдруге притягнено до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави (Європейська комісія з прав людини, 2021, с. 45).

Тут ми бачимо цілий каскад змін: англійська пасивна інфінітивна конструкція зазнає субституції, перетворюючись на українську конструкцію з дієприкметниками пасивного стану. Відбуваються зміни в синтаксичній ролі компонентів та лексичні уточнення (*to be tried* → *бути притягненим до суду*). Саме завдяки такій комплексній перебудові вдається адекватно та граматично правильно відтворити складний юридичний принцип, закладений в оригіналі.

Таким чином, аналіз перекладу складної термінології Європейської конвенції з прав людини демонструє активне застосування перекладацьких трансформацій для подолання системних розбіжностей між англійською та українською мовами. Хоча дослівний переклад (калькування) є базовою стратегією для досягнення формальної точності, його використання обмежене. У випадках асиметрії перекладачі вдаються до лексичних трансформацій, як-от конкретизація та контекстуальна заміна, для адаптації понять до української правової системи. Водночас широко використовуються

граматичні трансформації, зокрема субституція частин мови та описовий переклад (експлікація), для дотримання норм цільової мови. Комплексне застосування цих прийомів підтверджує, що пріоритетом є досягнення семантичної та юридичної еквівалентності, а не формальної подібності.

2.4 Кількісний аналіз перекладацьких рішень у сфері міжнародного права

Завершальним етапом практичного дослідження є кількісний аналіз, мета якого – перейти від якісних спостережень та окремих прикладів до об'єктивних, статистично обґрунтованих висновків. Якщо попередні підрозділи були присвячені систематизації матеріалу та детальному розгляду конкретних випадків, то даний етап дозволяє побачити загальну картину, виявити домінантні тенденції та визначити провідні перекладацькі стратегії, що застосовувалися при роботі над офіційним перекладом Європейської конвенції з прав людини. Кількісні дані, представлені у вигляді частотних показників, слугують надійним інструментом для верифікації зроблених раніше припущень та надають аналізу необхідної доказовості. Саме через призму статистики ми можемо з упевненістю говорити про те, які структурні моделі є найбільш типовими для мови Конвенції, та які перекладацькі трансформації є не поодинокими випадками, а системними та послідовними рішеннями. Цей підхід дозволяє підсумувати результати нашого дослідження та сформулювати його кінцеві висновки.

Перш ніж перейти до аналізу власне перекладацьких рішень, доцільно ще раз звернутися до кількісних характеристик самого вихідного матеріалу. Як було встановлено в підрозділі 2.2 (див. рис. 2.2.1), структурний ландшафт досліджуваного корпусу є доволі показовим. Абсолютною домінантою є модель «Прикметник + Іменник», на яку припадає 39.1% усіх

термінологічних одиниць. Разом з іншими номінативними конструкціями – «Іменник + прийменник + Іменник» (24.8%), складними іменниковими словосполученнями (19.5%) та моделлю «Іменник + Іменник» (10.5%) – вони складають понад 93% усього корпусу. Цей кількісний показник є яскравим свідченням виразно номінативного характеру англійської юридичної мови, її прагнення до максимальної компресії та об'єктивації правових понять у формі іменникових конструкцій. Саме ця структурна специфіка англійської мови значною мірою і зумовлює необхідність застосування цілої низки граматичних трансформацій при перекладі українською мовою, яка має дещо інші синтаксичні преференції.

Ключовим елементом нашого кількісного аналізу є підрахунок частотності застосування різних типів перекладацьких трансформацій, результати якого представлені в табл. 2.4.1.

Таблиця 2.4.1

Частотність застосування перекладацьких трансформацій

Тип трансформації	Кількість випадків	Частка від загальної кількості (%)
Нульова трансформація	44	33,1%
Граматична субституція	45	33,8%
Лексична контекстуальна заміна	12	9,0%
Комплексна трансформація	7	5,3%
Лексична конкретизація	7	5,3%
Лексичне додавання	6	4,5%
Граматична пермутація	4	3,0%
Граматичне додавання	4	3,0%
Лексична генералізація	2	1,5%
Граматичне вилучення	2	1,5%
Лексичне вилучення	0	0,0%
Формальна негативація	0	0,0%
Всього	133	100%

Дані переконливо демонструють, що переклад складних термінів Конвенції є процесом, що вимагає постійного активного втручання. Лише третина термінів (33.1%) була відтворена без суттєвих змін. Це означає, що у переважній більшості випадків – майже 67% – перекладачі були змушені застосовувати ті чи інші лексичні або граматичні трансформації для

подолання асиметрії між мовами. Такий розподіл чітко вказує на те, що, попри спільне європейське правове поле, системні відмінності між англійською та українською мовами на граматичному та концептуальному рівнях є надзвичайно суттєвими. Статистика виявляє двох беззаперечних лідерів, що формують основу перекладацької стратегії: це граматична субституція та калькування, які разом охоплюють понад дві третини всіх проаналізованих випадків (рис. 2.4.1).

Найбільш частотним трансформаційним прийомом у дослідженому корпусі є граматична субституція, на яку припадає 45 випадків, або 33.8% від загальної кількості. Така надзвичайна поширеність є прямим наслідком типологічних розбіжностей між англійською та українською мовами. Як було показано при аналізі структурних моделей, англійська мова тяжіє до створення компактних номінативних конструкцій моделі «Іменник + Іменник» (*Death penalty, Family life*) та використання прийменникових зворотів (*Prohibition of torture*). Українська мова, будучи флективною, для вираження атрибутивних відношень надає перевагу прикметникам та відмінковим формам. Відтак, заміна англійського іменника-означення на український прикметник (*Смертна кара*) або заміна прийменникової конструкції на іменник у родовому відмінку (*Заборона катування*) є не просто одним із можливих варіантів, а системною, граматично зумовленою необхідністю. Ця трансформація є найчастішим інструментом для адаптації синтаксичної структури англomовного терміна до граматичних норм української мови.

Друге місце за частотністю, з невеликим відривом, посідає калькування, або дослівний переклад (44 випадки, 33.1%). Цей значний показник свідчить про базове прагнення перекладачів до максимальної формальної точності та збереження структури оригіналу. Калькування виступає як стратегія «за замовчуванням»: перекладач вдається до неї завжди, коли структурний паралелізм між мовами дозволяє створити граматично правильну та семантично точну конструкцію в мові перекладу. Як показує аналіз,

найчастіше цей прийом успішно застосовувався до термінів моделі «Прикметник + Іменник» (*Fundamental Freedoms* → *Основоположні свободи*) та до офіційних назв інституцій (*European Court of Human Rights* → *Європейський суд з прав людини*). Висока частка кальок є ознакою професійного юридичного перекладу, який уникає невиправданих «творчих» змін та прагне до об'єктивності, мінімізуючи власне інтерпретаційне втручання.

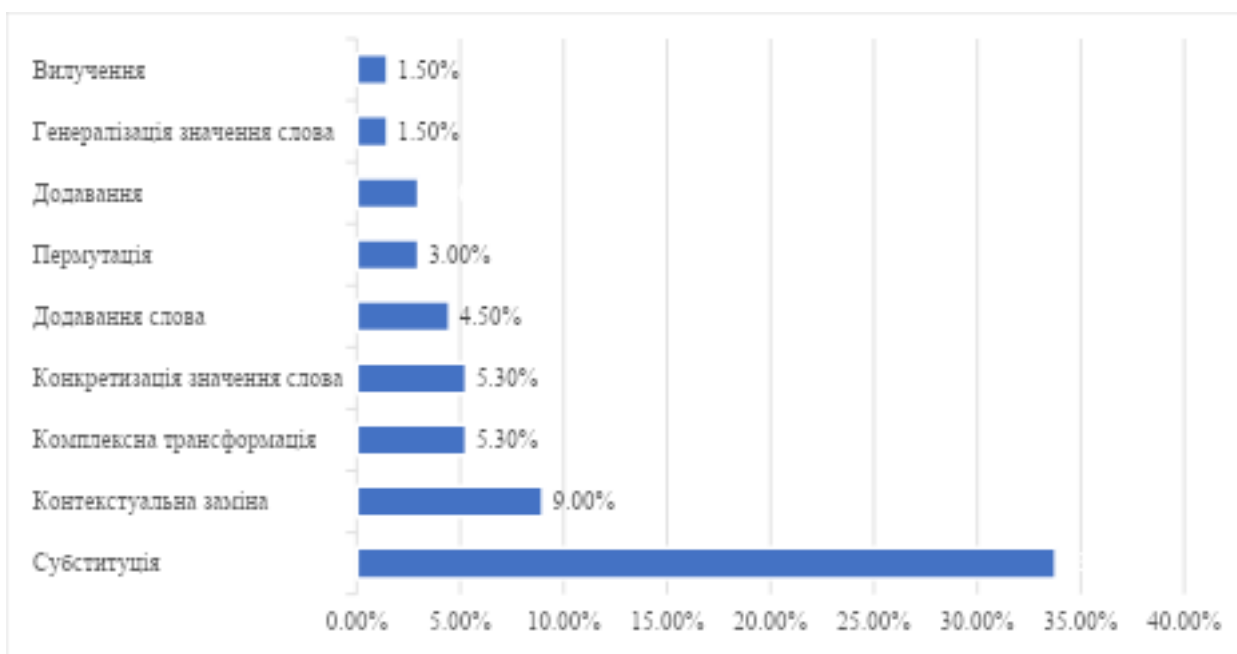

Рис. 2.4.1 Частотність застосування перекладацьких трансформацій

Наступний рівень перекладацьких рішень формує лексична контекстуальна заміна, що становить 12 випадків, або 9.0% корпусу. На відміну від граматичної субституції, яка вирішує проблеми синтаксичної несумісності, цей прийом спрямований на подолання концептуальних та юридико-культурних лакун. Він застосовується тоді, коли дослівний переклад, хоч і можливий граматично, призводить до семантичної неточності або передає поняття, відсутнє в українській правовій системі. Класичними прикладами є терміни *security of person*, перекладений як *особиста недоторканність*, та *Just satisfaction*, відтворений як *справедлива сатисфакція*. В обох випадках перекладач відмовляється від буквальних

відповідників («безпека особи», «справедливе задоволення») на користь усталених функціональних еквівалентів, які точно передають юридичний зміст цих понять саме в контексті практики ЄСПЛ.

Далі в ієрархії частотності йдуть трансформації, які можна назвати інструментами «тонкого налаштування» – це комплексні трансформації (7 випадків, 5.3%), лексична конкретизація (7 випадків, 5.3%) та лексичне додавання (6 випадків, 4.5%). Конкретизація та додавання часто працюють у парі для досягнення вищого ступеня юридичної прецизійності. Так, у терміні *public authority* → *орган державної влади* поняття *public* конкретизується до державної, що усуває двозначність. Комплексні трансформації, як-от переклад *Degrading treatment* через описовий зворот, застосовуються у найскладніших випадках, коли для передачі всього обсягу значення одного англійського слова потрібна ціла українська фраза. Це прийом, до якого вдаються тоді, коли простіші методи не дають бажаного результату, і він вимагає від перекладача найвищого рівня майстерності.

Менш поширеними, але не менш важливими для розуміння загальної картини є граматична пермутація (4 випадки, 3.0%) та граматичне додавання (4 випадки, 3.0%). Ці трансформації здебільшого слугують для приведення синтаксичної структури терміна у відповідність до норм українського словотвору та порядку слів. Вони рідко виступають як єдиний прийом, частіше супроводжуючи більш фундаментальні зміни, як-от субституцію. Їхня функція – забезпечити не стільки точність (за це відповідають інші трансформації), скільки природність та стилістичну коректність фінального терміна. Той факт, що перекладачі вдавалися і до таких тонких налаштувань, свідчить про високий рівень уваги до якості мови перекладу.

Нарешті, найменш частотними трансформаціями в нашому корпусі є лексична генералізація (2 випадки, 1.5%) та граматичне вилучення (2 випадки, 1.5%). Їхня низька частотність є надзвичайно показовою. Практично повна відсутність генералізації (за винятком унікального випадку з терміном *fair trial*, де вона виправдана усталеністю конструкції) підкреслює головний

принцип юридичного перекладу – уникнення будь-якою ціною розмиття та узагальнення правових понять. Мінімальна кількість вилучень, яка зводиться до усунення особових займенників задля досягнення гендерної нейтральності (*his residence* → *місця проживання*), демонструє прагнення перекладача зберегти абсолютно всі значущі семантичні компоненти вихідного терміна. Ці цифри доводять, що стратегія перекладу була максимально консервативною та спрямованою на збереження інформації.

Проведений кількісний аналіз дозволяє нам узагальнити отримані дані та визначити домінантну перекладацьку стратегію, застосовану при роботі з офіційним українським текстом Конвенції. Цю стратегію можна охарактеризувати як формально-орієнтовану з пріоритетом функціональної адекватності. «Формально-орієнтована» вона є тому, що, як показує висока частка нульових трансформацій (33.1%), перекладачі завжди намагалися зберегти формальну, структурну близькість до оригіналу, коли це було можливо. Однак цей пріоритет не був абсолютним. Коли формальна відповідність вступала в конфлікт з граматичними нормами української мови (що відбувалося у 33.8% випадків, які потребували субституції) або призводила до семантичної неточності, в дію вступав принцип «функціональної адекватності». Це означає, що головною метою ставало створення такого терміна, який би коректно та природно функціонував в українському правовому полі, навіть якщо для цього доводилося суттєво змінювати його структуру чи лексичний склад.

Висновки до розділу 2

Методологічною основою дослідження слугував репрезентативний паралельний корпус, сформований на основі тексту Європейської конвенції з прав людини. Вибір цього джерела зумовлено його фундаментальною правовою значущістю, термінологічною щільністю та прямим впливом на

законодавство України. Застосування методу суцільної вибірки з чітко окресленими критеріями включення та виключення дозволило об'єктивно ідентифікувати 133 складні терміни. Створений масив, що характеризується структурною та семантико-тематичною різноманітністю, становить оптимальну емпіричну базу для глибокого якісного аналізу структурно-семантичних особливостей та перекладацьких аспектів термінології міжнародно-правових документів.

Аналіз засвідчив, що терміносистема досліджуваного документа має виразно номінативний характер, що підтверджується домінуванням атрибутивних іменникових конструкцій, зокрема моделі «прикметник + іменник». Семантичний розподіл виявив концептуальний баланс між термінами на позначення фундаментальних прав, процесуальних гарантій та правових заборон, що відображає комплексну природу Конвенції. Зіставлення з українським перекладом продемонструвало, що пріоритетом є досягнення семантичної та юридичної еквівалентності, часто ціною значних структурних трансформацій.

Виявлено, що для подолання системних розбіжностей між англійською та українською мовами в офіційному перекладі Конвенції активно застосовується весь спектр перекладацьких трансформацій. Встановлено, що дослівний переклад функціонує як базова стратегія для досягнення формальної точності, проте його використання є ситуативно обмеженим. У випадках асиметрії перекладачі вдаються до лексичних трансформацій, як-от конкретизація та контекстуальна заміна, для адаптації понять до української правової системи. Водночас широке використання граматичних трансформацій, зокрема субституції частин мови та експлікації, забезпечує дотримання норм цільової мови.

Кількісний аналіз підтвердив, що переклад складних юридичних термінів є процесом, що вимагає системного трансформаційного втручання, оскільки лише третина одиниць корпусу була відтворена шляхом прямого перекладу. Найбільш частотною виявилась граматична трансформація

субституція (33,8 %), що відображає баланс між прагненням до формальної точності та необхідністю граматичної адаптації. Статистично значуща роль контекстуальної заміни, конкретизації та комплексних перетворень свідчить про пріоритет функціональної адекватності. Домінантною стратегією визначено формально-орієнтований підхід.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню структурно-семантичних, функціональних та перекладацьких аспектів складних англomовних термінів міжнародного права. В результаті виконання поставлених завдань отримано наступні висновки.

Визначено, що термін у міжнародному праві функціонує як спеціалізований мовний знак, що забезпечує точне й однозначне позначення правових понять. Його ключові характеристики – системність, дефінітивність, стилістична нейтральність та однозначність у межах конкретної терміносистеми – є не просто формальними вимогами, а фундаментальними умовами для ефективної міждержавної комунікації. З'ясовано, що термін виступає не лише номінативною одиницею, а й мовною моделлю правового концепту, що нерозривно пов'язує його мовну форму з нормативним змістом. Саме ця подвійна природа забезпечує стабільність юридичного дискурсу, мінімізуючи ризики різнотлумачень у полікультурному та багатомовному правовому середовищі. Таким чином, належне функціонування термінології є запорукою ясності та узгодженості міжнародно-правових актів.

Доведено, що складні терміни є ключовим інструментом деталізації та систематизації правових знань, поєднуючи структурну багатокомпонентність із функціональною різноманітністю. Їхня будова, що передбачає наявність стрижневого елемента й уточнювальних атрибутів, дозволяє створювати ієрархічні системи понять і точно розмежовувати споріднені правові явища. Виявлено, що окрім базової номінативної функції, такі терміни виконують низку прагматичних завдань у тексті нормативного акта: вони слугують для введення дефініцій, встановлення внутрішньотекстових посилань, вираження модально-імперативних приписів та конструювання самого нормативного змісту. Отже, багатокомпонентні термінологічні одиниці виступають не лише

назвами, а й функціональними елементами, що забезпечують логічну стрункість та зв'язність міжнародно-правових документів.

З'ясовано, що специфіка англомовної термінології міжнародного права зумовлена її багаторівневим історичним формуванням, яке поєднало латинський, нормандсько-французький та англосаксонський спадок. Ця етимологічна гетерогенність відбилася в лексичному багатстві, наявності синонімічних дублетів та формалізованому, подекуди архаїчному стилі. Встановлено, що широке використання номіналізацій та багатокомпонентних іменникових конструкцій надає текстам високої інформаційної щільності, але водночас посилює їхню абстрактність та полісемію. Така семантична неоднозначність створює значні виклики для тлумачення, висуваючи підвищені вимоги до врахування юридичного контексту. Тому забезпечення єдиного розуміння міжнародних актів вимагає не лише лінгвістичної компетенції, а й нормативно врегульованого офіційного перекладу, здатного адекватно відтворити складні правові поняття.

Обґрунтовано, що корпусний підхід є ефективним емпіричним методом дослідження юридичної термінології, який дозволяє перейти від інтуїтивних припущень до об'єктивного аналізу реального мововжитку. Опрацювання великих масивів спеціалізованих текстів надає верифіковані дані про частотність термінів, їхні типові колокації та семантичні зв'язки, що не завжди фіксуються словниками. Виявлено, що застосування паралельних корпусів є особливо продуктивним для перекладознавства, оскільки дає змогу виявити сталі відповідники та варіативні стратегії перекладу складних термінів. Хоча створення репрезентативного корпусу є ресурсомістким завданням, а інтерпретація статистичних результатів вимагає фахової експертизи, доведено, що цей метод забезпечує високий рівень надійності та повноти аналізу, сприяючи уніфікації термінології та підвищенню якості міжмовної правової комунікації.

Визначено, що методологічною основою дослідження слугував репрезентативний паралельний корпус, сформований на основі тексту

Європейської конвенції з прав людини та її офіційного українського перекладу. Вибір цього джерела зумовлено його фундаментальною правовою значущістю, високою термінологічною щільністю та прямим впливом на національне законодавство України, що надає аналізу виразного практичного виміру. Застосування методу суцільної вибірки з чітко окресленими критеріями включення (структурна складність, семантична цілісність) та виключення (прості терміни, нетермінологічні фрази) дозволило об'єктивно ідентифікувати 133 складні терміни, уникнувши суб'єктивізму дослідника. Сформований масив, що характеризується структурною та семантико-тематичною різноманітністю, охоплюючи ключові правові концепції документа, становить оптимальну за обсягом та якісним складом емпіричну базу для глибокого аналізу структурно-семантичних особливостей англomовної термінології та закономірностей її відтворення в українському юридичному дискурсі.

Аналіз засвідчив, що терміносистема досліджуваного документа має виразно номінативний характер, що підтверджується абсолютним домінуванням атрибутивних іменникових конструкцій, зокрема продуктивної моделі «прикметник + іменник». Ця особливість відображає прагнення юридичної мови до об'єктивації та стислого найменування правових реалій. Семантичний розподіл виявив концептуальний баланс між термінами на позначення фундаментальних матеріальних прав, процесуальних гарантій та правових заборон, що ілюструє комплексну природу Конвенції як інструмента, що не лише декларує, а й забезпечує механізми захисту. Зіставлення з українським перекладом продемонструвало, що пріоритетом є досягнення семантичної та юридичної еквівалентності, часто ціною значних структурних трансформацій. Встановлено чітку функціональну зумовленість перекладацьких стратегій: терміни-назви інституцій здебільшого калькують для забезпечення впізнаваності, тоді як процесуальні поняття зазнають граматичних змін задля максимальної точності та ясності.

Виявлено, що для подолання системних розбіжностей між аналітичною англійською та синтетичною українською мовами в офіційному перекладі Конвенції активно застосовується весь спектр перекладацьких трансформацій. Встановлено, що дослівний переклад (калькування) функціонує як базова, пріоритетна стратегія для досягнення формальної точності, однак його використання є ситуативно обмеженим через структурні та лексичні асиметрії. У випадках, коли калькування неможливе, перекладачі вдаються до лексичних трансформацій, як-от конкретизація та контекстуальна заміна, що слугують інструментами для подолання концептуальних лакун та адаптації правових понять до української юридичної терміносистеми. Водночас широке, системне використання граматичних трансформацій, зокрема субституції частин мови та описового перекладу (експлікації), є необхідною умовою для дотримання граматичних та стилістичних норм цільової мови, забезпечуючи природність та коректність фінального тексту.

Кількісний аналіз переконливо підтвердив, що переклад складних юридичних термінів є процесом, що вимагає системного трансформаційного втручання, оскільки лише третина (33,1 %) одиниць корпусу була відтворена з шляхом використання прямого відповідника. Аналіз виявив дві домінантні та майже рівнозначні за частотністю стратегії: нульова трансформація та граматична субституція (33,8 %), що наочно відображає фундаментальний баланс між прагненням до формальної точності оригіналу та необхідністю граматичної адаптації до норм цільової мови. Статистично значуща роль лексичної контекстуальної заміни (9,0 %), конкретизації та комплексних перетворень свідчить про те, що у випадках конфлікту між формою та змістом пріоритет надається функціональній адекватності. Таким чином, домінантною стратегією, застосованою в офіційному перекладі Конвенції, визначено формально-орієнтований підхід, що модулюється принципом функціональної адекватності, де головною метою є коректне функціонування терміна в українському правовому полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акульшина, Н. Т. (2016). *Сучасна військова термінологія: Когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов)* [Автореф. дис. канд. філол. наук, М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка]. Реферативна база даних "Україніка наукова".
2. Антошкіна, В. К. (2016). Роль та значення мови права в процесі тлумачення. *Альманах права*, (7), 87–91.
3. Артикуца, Н. В. (2007а). Термінологія законодавства і проблеми законодавчих дефініцій. *Актуальні проблеми юридичної науки: Зб. тез Міжнар. наук. конф. "Шості осінні юридичні читання"* (с. 6–13).
4. Артикуца, Н. В. (2007b). *Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію*. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/19eeeb41-cada-4de7-8ced-76575a06b8b1>
5. Артикуца, Н. В. (2009). Законодавчі терміни та визначення. *Наукові записки*, 90, 39–44. <https://core.ac.uk/download/pdf/149235986.pdf>
6. Бобкова, Т. (2015). Корпусний підхід у дослідженні колокацій. *Українське мовознавство*, (Вип. 1 (45)), 81–91.
7. Булик-Верхола, С. З., Наконечна, Г. В., & Теглівець, Ю. В. (2016). *Основи термінознавства*. Видавництво Львівської політехніки.
8. Грегуль, Г. (2008). Вимоги до юридичних термінів. *Проблеми Української термінології*, 294–297.
9. Даніленко, А., & Карачова, Д. (2018). Основні групи труднощів у перекладі термінів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, (1), 157–163.

10. Дмитрасевич, Р. (2016). До питання про класифікацію англомовних термінів юридичної психології. *Актуальні питання іноземної філології*, (4), 51–56.
11. Жуковська, В. В. (2013). *Вступ до корпусної лінгвістики*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
12. Ібрагімова, С. (2013). Функціональний аналіз спеціалізованої мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*, (20), 28–32.
13. Карабан, В. І. (2004). *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми*. Нова книга.
14. Катиш, Т. В. (2012). Структурні особливості термінів-словосполучень англійської автомобільної термінології та основні способи їх перекладу українською мовою. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*, (1), 230–234.
15. Кириченко, О. (2016). *Переклад термінів* [Перекладацькі інновації: матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 17-18 березня 2016 р., Сумський державний університет]. eSSUIR – Electronic Sumy State University Institutional Repository. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/46694>
16. Киселевич, І. В. (2020). Ознаки юридичних термінів. *Theory, science and practice* (с. 166–168). <https://shorturl.at/g4VAp>
17. Кияк, Т. Р. (2007). Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (32), 104–108.
18. Коваль, О. Е. (2018). Юридична термінологія в сучасній англійській мові: Походження та вживання. *Молодий вчений*, (5 (2)), 479–483.
19. Логінова, Л. В., & Биков, І. І. (2023). Походження та розвиток юридичної англійської мови. *Закарпатські філологічні студії*, 31, 44–48.

20. Любченко, М. І. (2015). *Юридична термінологія: Поняття, особливості, види: Монографія*. ТОВ «Видавництво права людини».
21. Матвеева, С. (2019). Критерії відбору та первинна обробка емпіричного матеріалу паралельного корпусу юридичних текстів. *Forum Filologiczne ATENEUM* (Т. 7, с. 167–181). Akademia Ateneum w Gdańsku.
22. Овсієнко, Л. М. (2022). Термін як складник різних терміносистем. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, (33(72)), 72–77.
23. Осовська, І. (2013). Аксіологічні характеристики концепту FAMILIE в контексті концептуальних метафор. *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*, (667), 81–94.
24. Попович, Ю. В., & Бялик, В. Д. (2020). Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, (70)(2 Ч. 2), 206–211.
25. Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову, Постанова Кабінету Міністрів України № 353 (2006) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2006-п#Text>
26. Савченко, О., & Ступницька, Г. (2023). Корпусна лінгвістика в процесі підготовки вчителів англійської мови. *Вісник науки та освіти*, (5(11)). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-234-245](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-234-245)
27. Чорновол, Г. В. (2015). Функціональні особливості інтернаціональних термінів у системі економічної термінології. *Термінологічний вісник*, (3 (2)), 258–264.
28. Шеремета, Н. (2013). Правнича термінологія української мови та процеси творення. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, (765), 120–123.
29. Широков, В. А., Сидорчук, Н. М., Бугаков, О. В., & Кригін, М. Ю. (2011). Застосування Українського національного лінгвістичного корпусу в

лексикографії та лінгвістичних експертизах. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: Теорія, практика, типологія* (с. 285–294).

30. Шляхтун, О. О. (2018). Полісемія юридичних термінів як проблема перекладу. *Україна і світ: Діалог мов та культур*, 252.

31. Яковенко, О. Я. (2004). Дослідження проблеми визначення поняття "термін". *Мовні і концептуальні картини світу*, (Вип. 14, кн. 2), 274–277.

32. Ярошевич, І. А. (2015). Поняття і термін "граматична категорія": Основні підходи до витлумачення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія*, 18(2), 216–222.

33. Alcaraz, E., & Hughes, B. (2014). *Legal translation explained*. Routledge.

34. Bajcic, M. (2011). Conceptualization of legal terms in different fields of law: The need for a transparent terminological approach. *Research in Language*, 9(1), 81–93. <https://doi.org/10.2478/v10015-011-0001-5>

35. Bantekas, I. (2024). Language in international law: Meaning and construction of its underlying culture. *Ind. Int'l & Comp. L. Rev.*, 34, 227.

36. Biel, Ł. (2009). Corpus-based studies of legal language for translation purposes: Methodological and practical potential. *Reconceptualizing LSP. Online proceedings of the XVII European LSP symposium* (с. 1–15).

37. Chaiuk, T., & Borysovysh, O. (2020). Ways of forming of english-language juridical terms. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 2(46), 177–180. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.42>

38. Chromá, M. (2011). Synonymy and polysemy in legal terminology and their applications to bilingual and bijural translation. *Research in Language*, 9(1), 31–50. <https://doi.org/10.2478/v10015-011-0004-2>

39. *Context in treaty interpretation*. (2024). Aceris Law. <https://www.acerislaw.com/context-in-treaty-interpretation/>

40. Honhalo, V. (2022). Корпусне моделювання прототипної структури концепту SUCCESS. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, (13 (81)), 72–77.
41. Jopek-Bosiacka, A. (2011). Defining law terms: A cross-cultural perspective. *Research in Language*, 9(1), 9–29. <https://doi.org/10.2478/v10015-011-0008-y>
42. Jopek-Bosiacka, A. (2023). Definitions in law across legal cultures and jurisdictions. *Handbook of terminology: Volume 3. legal terminology* (с. 37–71). John Benjamins Publishing Company.
43. Kocbek, A. (2013). Legal terminology at arm's length-the multiple dimensions of legal terms. *Linguistica*, 53(2), 25–37.
44. Li, S. (2017). A corpus-based study of vague language in legislative texts: Strategic use of vague terms. *English for Specific Purposes*, 45, 98–109. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2016.10.001>
45. Luo, W., & Yu, S. (2025). Towards autonomy of China's legal terminology system: A corpus-based analysis of terminological variation in criminal procedure legislation. *International Journal of Legal Discourse*, 10(1), 153–180. <https://doi.org/10.1515/ijld-2025-2008>
46. Mattiello, E. (2008). Nominalization in English and Italian normative legal texts. *ESP Across Cultures*, 7, 129–146.
47. Matvieieva, S. (2019). Term as a key unit of legal parallel corpus: Translation aspect. *Studia Linguistica*, (15), 155–164. <https://doi.org/10.17721/studling2019.15.155-164>
48. Matvieieva, S. A. (2021). Verification of the cognitive terminological structure refugee / біженець in the english-ukrainian legal parallel corpus. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in ukraine and eu countries* (с. 16–31). Izdevnieciba “Baltija Publishing”. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-24>
49. Mozghova, Y., & Lukianenko, O. (2025). English complex terms translation in international legal documents. *III Всеукраїнська наукова*

конференція здобувачів освіти і молодих учених: Відбудова транспортної інфраструктури України.

50. Plotnikova, N. (2013). Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, (1(1)), 165–170.
51. Radavska, O. M., Shevchuk, T. R., & Yasinska, O. V. (2024). Difficulties of modern english translation terminology equivalence. *Research Bulletin Series Philological Sciences*, (208), 302–306. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-42>
52. Schneiderová, A. (2018). Historical background to english legal language. *Journal of Modern Science*, 37(2), 117–126. <https://doi.org/10.13166/jms/92522>
53. Simonnaes, I. (2016). Legal language – pragmatic approaches to its interconnectivity with legal interpretation and legal translation1. *Meta*, 61(2), 421–438. <https://doi.org/10.7202/1037766ar>
54. Stefaniak, K. (2023). Terminology management and terminology quality assurance in the European Commission's Directorate-General for Translation. *Handbook of terminology: Volume 3. legal terminology* (c. 351–374). John Benjamins Publishing Company.
55. Steinberger, R., Pouliquen, B., Widiger, A., Ignat, C., Erjavec, T., Tufiş, D., & Varga, D. (2006). The jrc-acquis: A multilingual aligned parallel corpus with 20+ languages. *Proceedings of the fifth international conference on language resources and evaluation (LREC'06)*. European Language Resources Association (ELRA).
56. Struk, I. V., Semyhinivska, T. H., & Sitko, A. V. (2022). Formation and translation of military terminology. "Scientific Notes of I. Vernadsky Taurida National University", Series: "Philology. Journalism", 2(2), 29–33. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-2/05>
57. Tremblay, R. E. (2006). L'abstraction au service de la clarté en rédaction législative. *Legal language and the search for clarity: Practice and tools* (c. 105–140). Peter Lang.

58. Vahidova, F. M. (2023). Problems of modern terminology and systems of legal terms. *Journal of Modern Educational Achievements*, 1212(12), 336–341.
59. Yaremko, Y., Kharkavtsiv, I., Duchyminska, H., Aizenbart, M., & Aizenbart, L. (2022). Problem of national identity in ukrainian military terminology. *Studies in Media and Communication*, 10(3), 210. <https://doi.org/10.11114/smc.v10i3.5853>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

60. European Commission of Human Rights. (2021). *European convention on human rights: Caprino case*. Council of Europe. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
61. Європейська комісія з прав людини. (2021). *Європейська конвенція з прав людини*. Рада Європи. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr

ДОДАТКИ

Додаток А

Вибірка термінів, вжитих в Європейській конвенції з прав людини

№	Оригінал	Переклад
1	Human Rights	Права людини
2	Fundamental Freedoms	Основоположні свободи
3	High Contracting Parties	Високі Договірні Сторони
4	Right to life	Право на життя
5	Deprivation of life	Позбавлення життя
6	Prohibition of torture	Заборона катування
7	Inhuman treatment	Нелюдське поводження
8	Degrading treatment	Таке, що принижує гідність, поводження
9	Prohibition of slavery and forced labour	Заборона рабства і примусової праці
10	Slavery or servitude	Рабство або підневільний стан
11	Forced or compulsory labour	Примусова чи обов'язкова праця
12	Right to liberty and security of person	Право на свободу та особисту недоторканність
13	Deprivation of liberty	Позбавлення свободи
14	Lawful arrest or detention	Законний арешт або затримання
15	Reasonable suspicion	Обґрунтована підозра
16	Right to a fair trial	Право на справедливий суд
17	Reasonable time	Розумний строк
18	Independent and impartial tribunal	Незалежний і безсторонній суд
19	Public hearing	Публічний розгляд справи
20	Presumption of innocence	Презумпція невинуватості
21	Adequate time and facilities for his defence	Достатні можливості для захисту
22	Legal assistance	Правовий захист
23	To examine witnesses	Допитувати свідків
24	Free assistance of an interpreter	Безоплатна допомога перекладача
25	No punishment without law	Ніякого покарання без закону
26	Criminal offence	Кримінальне правопорушення
27	Heavier penalty	Більш суворе покарання
28	Right to respect for private and family life	Право на повагу до приватного і сімейного життя
29	Private life	Приватне життя
30	Family life	Сімейне життя
31	Home and his correspondence	Житло і кореспонденція
32	Interference by a public authority	Втручання органу державної влади
33	National security	Національна безпека
34	Public safety	Громадська безпека
35	Economic well-being of the country	Економічний добробут країни
36	Prevention of disorder or crime	Запобігання заворушенням чи злочинам
37	Protection of health or morals	Охорона здоров'я чи моралі

38	Protection of the rights and freedoms of others	Захист прав і свобод інших осіб
39	Freedom of thought, conscience and religion	Свобода думки, совісті і релігії
40	To change his religion or belief	Змінювати свою релігію або переконання
41	To manifest his religion or belief	Сповідувати свою релігію або переконання
42	Freedom of expression	Свобода вираження поглядів
43	To hold opinions	Дотримуватися своїх поглядів
44	To receive and impart information and ideas	Одержувати і поширювати інформацію та ідеї
45	Without interference by public authority	Без втручання органів державної влади
46	Regardless of frontiers	Незалежно від кордонів
47	Duties and responsibilities	Обов'язки і відповідальність
48	Formalities, conditions, restrictions or penalties	Формальності, умови, обмеження або санкції
49	Territorial integrity	Територіальна цілісність
50	Information received in confidence	Конфіденційна інформація
51	Authority and impartiality of the judiciary	Авторитет і безсторонність суду
52	Freedom of assembly and association	Свобода зібрань та об'єднання
53	Peaceful assembly	Мирні збори
54	To form trade unions	Створення професійних спілок
55	To join trade unions	Вступ до професійних спілок
56	Lawful restrictions	Законні обмеження
57	Armed forces	Збройні сили
58	Administration of the State	Державна адміністрація
59	Right to marry	Право на шлюб
60	Men and women of marriageable age	Чоловіки і жінки шлюбного віку
61	To found a family	Створити сім'ю
62	National laws	Національні закони
63	Right to an effective remedy	Право на ефективний засіб юридичного захисту
64	National authority	Національний орган
65	Official capacity	Офіційна якість
66	Prohibition of discrimination	Заборона дискримінації
67	National or social origin	Національне чи соціальне походження
68	Association with a national minority	Належність до національної меншини
69	Property, birth	Майновий стан
70	Derogation in time of emergency	Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації
71	War or other public emergency	Війна або інша суспільна небезпека
72	Exigencies of the situation	Гострота становища
73	General principles of international law	Загальновизнані принципи міжнародного права
74	Restrictions on political activity of aliens	Обмеження щодо політичної діяльності іноземців

75	Prohibition of abuse of rights	Зловживання правами
76	Limitation on use of restrictions on rights	Межі застосування обмежень прав
77	European Court of Human Rights	Європейський суд з прав людини
78	Number of judges	Кількість суддів
79	Terms of office and dismissal	Умови перебування на посаді
80	Plenary Court	Пленарні засідання Суду
81	Single-judge formations	Одноособові склади
82	Committees, Chambers and a Grand Chamber	Комітети, Палати і Велика Палата
83	Competence of single judges	Повноваження суддів, які засідають одноособово
84	Competence of committees	Повноваження комітетів
85	Competence of Chambers	Повноваження Палат
86	Grand Chamber	Велика Палата
87	Jurisdiction of the Court	Юрисдикція Суду
88	Inter-State cases	Міждержавні справи
89	Individual applications	Індивідуальні заяви
90	Admissibility criteria	Правила прийнятності
91	Non-governmental organisation	Неурядова організація
92	Group of individuals	Група осіб
93	Significant disadvantage	Істотна шкода
94	Exhaustion of domestic remedies	Вичерпання національних засобів юридичного захисту
95	Six-month period	Шестимісячний строк
96	Anonymous petition	Анонімна заява
97	Examination of the case	Розгляд справи по суті
98	Friendly settlement	Дружнє врегулювання
99	On the basis of respect for Human Rights	На основі поваги до прав людини
100	Striking out applications	Ухвалення рішення
101	Public hearings and just satisfaction	Публічні слухання та справедливий розгляд
102	Just satisfaction	Справедлива сатисфакція
103	Final judgments	Остаточні рішення
104	Reasons for judgments	Обґрунтування рішень
105	Binding force and execution of judgments	Обов'язкова сила рішень та їх виконання
106	Advisory opinions	Консультативні висновки
107	Court expenditure	Витрати Суду
108	Privileges and immunities of judges	Привілеї та імунітети суддів
109	Secretary General of the Council of Europe	Генеральний секретар Ради Європи
110	Protection of property	Захист власності
111	Deprived of his possessions	Позбавлення свого майна
112	Public interest	Суспільний інтерес
113	Such laws as it deems necessary	Закони, які є необхідними
114	To control the use of property	Контроль за користуванням майном
115	General interest	Загальні інтереси
116	To secure the payment of taxes or other contributions or penalties	Сплата податків чи інших зборів або штрафів

117	Right to education	Право на освіту
118	Religious and philosophical convictions of parents	Релігійні та світоглядні переконання батьків
119	Right to free elections	Право на вільні вибори
120	Freedom of movement	Свобода пересування
121	Freedom to choose his residence	Свобода вибору місця проживання
122	Free to leave any country	Залишати будь-яку країну
123	Collective expulsion of aliens	Колективне вислання іноземців
124	Abolition of the death penalty	Скасування смертної кари
125	Death penalty	Смертна кара
126	Procedural safeguards relating to expulsion of aliens	Процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців
127	Right of appeal in criminal matters	Право на оскарження в кримінальних справах
128	Right to compensation for wrongful conviction	Право на відшкодування в разі судової помилки
129	Right not to be tried or punished twice	Право не бути притягненим до суду або покараним двічі
130	Equality between spouses	Рівність подружжя
131	General prohibition of discrimination	Загальна заборона дискримінації
132	Any right set forth by law	Будь-яке право, встановлене законом
133	Territorial application	Територіальне застосування